

VIGILIA

VIII. ÉVFOLYAM
1942 JANUÁR

TARTALOM:

MÉCS LÁSZLÓ: VERSEK

(Imádság a nagy lunátikusért — A második emeletről)

DALLOS SÁNDOR: KÜLÖNÖS UTAZÁS

CSEREI SZÁSZ LÁSZLÓ: Mint
hegytől a patak... (vers)

HORVÁTH BÉLA: Virágaim, ti
szép hajadonok, Apám hazatér,
Ezen a nagy vadászaton
(versek)

LOVASS GYULA: Babits Mihály
(Egy költő belső drámája)

TÚZ TAMÁS: Szent Borbála napján,
Egykedvű téli dal (versek)

VÉGH GYÖRGY: Hajnali szárnyalás
(vers)

L Á T S Z A T É S V A L Ó S Á G

HORVÁTH BÉLA: Mai magyar költők avagy az irodalom alvilága. Egy Dante-kiadvány

JUST BÉLA: Néhány kritikai észrevétel egy versgyűjteményről

E Ő S Z E A N D R Á S : K É P Z Ő M Ű V É S Z E T

P O S S O N Y I L Á S Z L Ó S Z I N H Á Z I K R Ó N I K Á J A

K Ö N Y V E K

JUST BÉLA · Márai Sándor: Az Igozi — Passuth László: A lombard kastély —
Nagypál István: Budapest nem felel

SZERKESZTI:

MÉCS LÁSZLÓ ÉS POSSONYI LÁSZLÓ

VIGILIA

MUNKABIZOTTSÁG

HARSÁNYI LAJOS, SIK SÁNDOR
ARADI ZSOLT, HORVÁTH BÉLA, IJJAS ANTAL, JUST BÉLA

FŐSZERKESZTŐ:

MÉCS LÁSZLÓ

FELELŐS SZERKESZTŐ:

POSSONYI LÁSZLÓ

Megjelenik minden 1-én, évi 500 oldal terjedelemben

Előfizetési ára illetménykötettel együtt egy évre belföldön 12 P, félévre 6 pengő.
Külföldre: Romániában 400 lei, Szlovákiában 60 korona, egyéb külföldön 15 P.

Vállalatoknak
évi előfizetési díj 40 pengő.

Egyes szám ára 1·20 P.

Főbizományos: Athenaeum könyvesboltja, Budapest, VII., Erzsébet-körút 7.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VI., Mussolini-tér 1.
Telefonszám: 38—44—10. Postatakarékpénztári csekk számla száma: 20.668.

Minden cikkért szerzője felelős

Kéziratokat nem adunk vissza

A VIGILIA példányonként kap-
ható minden könyvesboltban
és az Ibusz pavillonokban.

MÉCS LÁSZLÓ:

VERSEK

IMÁDSÁG A NAGY LUNATIKUSÉRT

Népek éje. Halk haláltánc-lanton
játszik a Hold, mint sátáni fantom.

Európa történelme kormos
tornyán egy Holdkóros megy a Holdhoz.

Biztos lépte mintha szállna szárnyán:
glóriázza vérpárás szivárvány.

Bizton lép: holdkórost, égő aggyal
megáldottat véd egy külön angyal.

Jaj a nyárspolgári józanoknak,
kik nem lettek részeg megszállottak

s úgy indulnak a Holdkóros láttán!
Hős ő, hajszálbiztos, mint a sátán.

Úgy vezet megszállott milliókat,
mint ki szem-nem-látta földi jót ad.

Európa történelme ormán
zeng a vér, mint víz esőcsatornán.

Imádkozzunk érte, emberek:
„Míg a Holdfantomra rámered,

élünk úgy-ahogy! Most ne vezesse
sorsunk más: költő se, bölcs se, szent se,

meg ne szólítsd, Isten, fel talál
ébredni s jön a világhalál!”

A MÁSODIK EMELETRŐL

Az emeletről nézdegélek:
terüljastalkás lószemét
körül verébnép lakomázgat,
„csirip”, ujjongják a zenét.
Ketten nem esznek, csókolóznak:
„Csirip, csirip.” — Majd zajt sürit
a koncírígység, tépik egymást
s a harci jelszó: „Csip, csirip!”

Szegény szótáruk megmosolygom.
Rikkancs rohan: „Új Nemzedék!”
Százmilliószor mondta már így,
mint életének lényegét.
Szerelmes pár jön, súg a férfi:
„Szeretsz?” „Szeretlek.” Míg virít
a csökjuk lángja. milliószor
csak ezt csipogják: „Csip?” „Csirip!”

Diákdal zeng egy kiskocsmából:
„Igy élni jó, így élni jó!”
Plakát ordít egy ember hátán:
„Cirkusz! Csirip! Szenzáció!”
Költő, tudós megalapozza
országgra szóló nagy hírit,
mert milliószor mondja: „Szépség,
Törvény, Titok, csirip, csirip!”

Egy hadirokkant folyton egyet
motyog, míg sokkos vállal áll:
„Adjunk szegény világtalannak,
csirip.” Valahol a Halál
intett: nótás bakák vonulnak
s ha bíbor borzalmat pirít
a Földön vérük, Káin korából
való jelszók szállnak: „Csirip!”

Mit hall verébke-szavainkból,
ha kék erkélyén könyököl
az Isten s lent zsoldározáshoz
simul, vagy gyilkol az ököl??
Én mondtam már vetést, virágot,
csókot csillagfényt s a sírig
örökké mondom Isten, Isten
— s szavam csak ennyi: csip, csirip!

Mécs László.

DALLOS SÁNDOR :

KÜLÖNÖS UTAZÁS

A holdűző rigmussal vesződöm s mert didergek a kegyetlen hidegben, fűtögetem magam. Akkor lábak csoszognak kint az ajtó előtt, hallom, hogy két ember belép, egy pillanatig csönd, aztán egy férfihang megszólal:

— No helyekben aztán válogathatunk, mert itt, úgy nézem, rajtunk kívül élő ember senki.

A másiknak mondja, akivel jön. Engem nem lát, mert mint mondtam, én mélyen lecsusszanva ülök az állomás felőli sarokban. De jókedvem van, hát gondolom, tréfát csinállok. S megszólalok:

— Hát egész nincs, az bizonyos, csak fél. Mert aki én Régenben voltam, annak fele idáig lefagyott.

Egy kis női hang ijedten hőköl, (szóval nő a másik utas) de a férfi, mintha csak várt volna rá, nyomban felel, pedig nem is lát engem:

— Ejnye! S azt hová tevé?

— Mit? — kérdem rejtekemből.

— Ama másik felit — mondja még mindig a látatlannak — aki lefagya s nyilván nem a szájarésze?

— Azt sehová — mondom. — Rajtam van még s viszem.

— Nagy hiba — mondja az ember — mert én a maga helyibe kihajítanám az ablakon s inntől féljegyet váltanék. Fél testnek az is ölég.

De akkor már ott vagyunk egymás előtt, mert én nevetve felállok, ő meg odajön s néhány pillanatig megnézzük egymást.

— Engedelmet — mondja az emberem s a süvegéhez nyúl. — Békesség a félig fagyott embereknek.

— Az a fagyatlanoknak is — emelem meg én is a süvegem.

S talán ez a kis tréfa hoz bennünket már az első pillanatban össze s ebből nő ki minden, ami később történik közöttünk. Mert erősen lekezelünk, megmondjuk egymásnak a nevünket, az ajtóban egy kicsiny asszony áll — ő jött vele az előbb — azt odainti, szépen összeismerkedünk mind a hárman s hát ők egy fiatal házaspár. A férfi úgy huszonnégy éves lehet, az asszony semmikép sincs húsz se. Mellén átkötve egy nagy, téli kendő, abban akár egy gyermek. Mindketten székelyek; az első székely ismerőseim. Az ember leteszi általvetőjét, a holdvilágos sarokba ül, vele szemben a cseppnyi asszony — mintha egy szál, kendőbe takargatott, kedves kis mályva volna — én az ember mellé ülök, neve Farkas Illés, s beszélgetünk. Hogy én honnét jövök, hová

tartok, ki s mi vagyok, hogy nálunk milyen a világ s hogy odaát is így eltréfálnak-e egymással az emberek, mint mi most. Mert ez székely szokás. (Holott mifelénk is így megy ez még most is.) Közben iszogatunk is egy-egy kupakkal a régi pálinkából a beszélgetés mellé s rövid idő alatt úgy összelelegszünk Farkas Illéssel, hogy például csak egy szolgabíróval is se ő, se én öt év alatt se. Már az van bennem, hogy mihelyst elindulunk, rágyujtok egy otthoni dalra, hogy ni, ez egy dunántúli nóta, hát egy székely milyen? De a gőzös csak nem mozdul, noha már vagy negyedórája vesztegelünk itt ismeretlen okból s én énekelni szeretnék. Ki is fakadok:

— Hogy mit állunk itt ennyit!

A szomszédom csöndes tréfával:

— Meglehet, papi áldást várunk, vagy gyónni mene a masiniszta.

Igy. De nóta mégse lesz, mire elindul a vonat. Nem én tehetek róla; valami történik közben, de nekem még sejtlem sincs semmiről. Úgy kezdődik az egész, hogy sok kérdés közt egyszer azt kérdezem:

— S itt Magyarón milyen az élet?

— Amint nézem — felel az emberem — sok dicsekedni valóm itt se lehet. Ámbár hisz én nem tudhatom.

Csodálkozva tekintek rá.

— Nem idevalósiak?

— Nem. — rázza csöndesen a fejét. — Csíkiak vagyunk münk. Felcsíkba valók.

S megnevez egy felcsíki falut, hogy oda.

— Ahá! S az messze van ide?

— Hát bizony — mosolyodik el vékonyan — sasnak is jókora röppenés.

— S embernek?

— Annak félnap vonaton, meg még szekéren egy jókora út.

— Így hát csak látogatóban voltak itt?

— Nem a — azt mondja s csöndesen megrázza megint a fejét — más dolgunk vala. — S a hangja szép nyugodt s egyszerű. — Temetésre jövénk fel.

Oly váratlanul ér, hogy csak bámulok rá s valahogy szégyenlem magam. Most mit mondjak!

— Rokon? — kérdem végre zavartan.

— Nem, — azt mondja Farkas Illés — több. Öregapám. Erre szekereze szegény s itt éré útban a szélesapás a tegnappelőtt reggel. Mongyák, csak lebuka a szekérről s vége.

Az ember most a padlót nézi, a virágnyi kis asszony meg elpityeredik a sarokban. Hangja nincs a sírásának, csak nagy, dagadt, belső áradása; ekkor veszem észre, hogy gyász-kendő van a fején. Azt lehúzza, a nagy, téli vállkendőt fel, így rázkódik. Igazán: akár egy gyermek, aki az apját siratja.

Holott még csak apósa se volt a halott. Hát akkor? Mert ha nálunk egy ilyenforma ember elmegy, a megmaradottak egyet elkomorodnak tisztességből s kész. Ezek meg, lám...

Az ember a térdén könyököl, úgy mondja:

— Pedig még nagyon öreg se vala szegény, a karácsonykor lett volna hatvanegy... De görbe vala derékban s a szívre régtől panaszkodék... Mer az élet erősen elnyúvó. Az el... A csíkiakat mind...

Egy kis csönd. Akkor rám néz s látom: ejnye, mosolyog. Az arcán valami száraz, furcsa kis mosoly, mintha bádogból volna.

— Mer az igaz — s nekem mondja, vagy túlnéz rajtam? — hogy a csíki székely vére: első. Mind lúfó. De életre? Majd mind utolsó nyomorult. Egy jó búcsús kódis meg nem cserélne eggyel se. Nem bolond, iszen ő rendesen eszik, mink meg az esztendő nagyrészt akár az éhfarkas, úgy töltjük, csak éppen nem marunk. Földünk nekünk alig van, azon is ami megterem, leginkább csak pityóka. Még ez nem volna baj, ha legalább abbul volna ölég. De ritka esztendő, hogy nyárig futja. Igen, ha lehetne küet enni, vagy fát, a csíki volna a legboldogabb ember az országban. Mer kú s fa van bőviben. De az legfőjebb csak szép. Távolbul nézve aszongya az ember: aj de szép szikla! S az is. De hátha még húsbul volna, vagy akár csak pityókából! Az erdőkre, aki csak megfordul mifelénk: aj minő fölséges rengeteg s mennyi pézt érhet! S az is igaz. De leginkább csak a bankoknak éri, amit ér, nagypézú uraknak Bukurestbe, Brassóba; a csíkiaknak ott már nem sokjuk vagyon. Mióta én az eszem tudom, a közbirtokossági erdő nálunk csak fogy. A nagy muszájba, aki csak úgy jöve, akár a kolera, de el nem mene többet, a mieink csak adogaták el szegények, amijük a hegyeken vala. Mer enni kölle s élni. Mongyák, nagy mód sohase vala itt s úgy lehet igaz, de a szegénység most akár a tenger. Aki él, az mind munkál szüntelen, egy csíki ember annyit, mint három más. A két kéz az jár folyton, meg a váll, derék, az egész emberi test irtásban, napszámában s mindenben, ahonnan csak egy-két bani lepottyánhat, a feje meg csak töprenkedik, hogy ami kis kereset e rettentősök munkából összegyűn, hogyan futhatná annyi léleknek életre?

— Hát a fej — folytatja, arcán a bádogmosollyal — az szüntelen ezen jár, szinte már tizenöt-tizenhat éves kortól a koporsóig, de megoldani alig tudja. Mer ember annyit végezni nem képes, mégha verejtékibe mindennap akár ötvenszer megfordik is, akiből csak egy ötfőnyi család is rendszeren megélhetne. Hát még nagyobb! Mióta én az eszem tudom, az emberi munka csak ennyit ér Csíkban; egy apa ölégességét legkisebb családjának se tehet. A földanya meg alig segít; talán még soványabb az emberi anyáknál. Háromszékbe már nem, ott terem rendesen gabona is. Igy mikor Háromszékbe

még éppen csak kezdik élezni a fészéket, a mienk akkorra, meglehetősen, már háromszor is kicsorbula, a horpaszunk meg olyan vékony, hogy akár egy zsebbeli kés is átalútheti. Egy jó erdei fészére meg — vala úgy nem eccer — ráment két-három napi kereset is. Mikor Háromszékbe, mongyuk, egy-két falat még esik a kutyáknak es, a müeink már régen kint vadásznak a hegyekbe, nekünk meg főtt pityóka járja héjében. Farsang felé a legtöbb helyen már csak naponta eccer. Ez így van. Aki felnőtt, az csak ül, legföljebb káromkodik s próbáll ezt-azt, de a gyermekség csak bög éhtiben. Aki apa, az meg csak megvész a gyermekrivásba, s a magatehetetlenségibe s megvággya az asszonyt — mert mit tegyen kinnyába? — vagy ordít a gyermekekre: csönd, az Isten rogyassa reátok a világot, mer mind esszevágjak bennetek!

A lábával egy cigarettacsutkát piszkál a padlón.

— Így. Holott akit megüte, azt szeretetből vevé el, meg segiccségnék s ő az is. A gyermekek meg éhükről nem tehetnek, de még arrul se, hogy vannak. Nem ők akarák megszűletésüket, hanem a felnőttek gerjedelme s az Isten. Hát levének. S mennyin! Ugyan sokan. Hat-nyolc gyermek Csíkban megszokott. Még jószerecse, hogy hálnak. Ha az mind megmaradna, aki születik, régen egymást ennénk már, anynyian volnánk. De kevés az élelem, elhullanak. Öregapámnak tizenegy gyermeke vala, de közüllük heten még kicsiny korukban elmenének jobb világba, kettő a nagy háborúba tűne el, így végtén marada kettő: Marci bátyám s édesapám. Apám házánál münk es nyolcan valánk testvérek s vagyunk most csak ketten a tizenhat éves öcsémmel, Márkussal. Én ugyan már házas s szegény öregapám házába lakok. Ő a házát nekünk adá, hogy ne köllessék házér is vesződnünk s úgy egyezénk meg, hogy együtt maradunk s esszedolgozunk ketten, ő s én. Mer azt óhajtá, hogy nekünk aki gyermekünk leszen, ha csak lehet, a szegénység miatt közüllük egyetlen is el ne halálózzék. Azér ajállá az esszedolgozást. Mer a gyermekeket erősen kedvellé; a nagy családot. S mindig leckéze: „Lásd e, a sok gyermek a székelység erőssége. Mer ezek — a románokra gondol — gyöhetnének akárhányan, ha münk gyermekkel győzzük, meg nem esznek münket, hiszen a gyermekből leszen „székely”. Így. Csak most meghala. Hát...

Elhallgat s most újból csönd. Olyanforma, mint mikor egy gyónás megszakad. Hang nincs, de a ténye még ott vibrál a levegőben. Vége? Vacog a fogam, de nem a fázástól. Balra tekintek: ott van még az ember? Ott. Már elvette rólam a tekintetét, most a feleségét nézi, amint sír. A férfi arcán a száraz, sárga kis mosoly s csak néz.

— Vágok egy kis kenyeret, Erzsus — mondja. — Egyél.

Az asszony talán nem is hallja. Az ember nem ismétli meg az ajánlatát, csak nézi a feleségét ezzel a csöndes, megállt kis mosollyal s minden átmenet nélkül megszólal:

— Öregapám...

Nagy rándítással ekkor indít a vonat, de mintha észre se venné.

... Kicsiny kis öregember vala s nemcsak görbe, még sánta es. Tizenhat éves korába összezúzá egy irtásba egy fa a bal lábát s azóta bicege. Nem is vala katona miatta. Azér míg a gyermekei megvalának, jára erdei munkára es, de én már csak mint ezermesterre emlékszek rája, aki mindenhöz értett. Megjavítá a szekeret, hegyi esztenát s ha kelle, igen-jól a csizmát es. Csinála bútorokat, csodaszépen faraga, de még az órát is meg tudta volt reperálni, ha elromlott volt. Ezekből éle s így. Tizenkilenc óta meg csak egymagába, mert hogy öreganyám elhaláloza, nem veve több feleséget, bátor alig hogy negyven esztendő s mula akkoriban. De aszondá: csak az lehete az igazi, akit fiatal leány korába képessé teve a szeretet, hogy egy sánta legényhez kösse az életét. Hát még főzni es maga főze magának s foltot például ruhára úgy vete, hogy annak tanult mestere se különben. Dallani is igen szépen tudott s még mesélni hogy! Még a fölött emberek is de sokszor elhallgatták, ha idejük vala rá s neki kedve. De legszívesebben a gyermekekkel játszoda. Engem csak vitt magához mindennapon s játszódva oskolázott. Tölle tanultam meg szépen faragni es. De nemcsak engem gongyázott, idegen gyermekeket es. Erzsust például — int a fejével a feleségére — ő nevelé őt esztendő s korátul mind tizennyolcadfél esztendő s koráig, vagyis hat héttel ezelőttig, míg csak én el nem vevém.

Miért mondja mindezt? Ríkatni akarja csak az asszonyt, aki az öreget, úgy látszik, valóban apjaként szerette? De a szeme gyöngéd s a szava is az.

— Szomszédok valának, tuggya, Erzsus még már öt éves korában apátlan. Apját huszonnyolc tavaszán elgázolta a vonat valahol Szebennél. Haza se hozzák. Öregapám a leánkát erősen szereté s megegyezé az anyjával, hogy fölneveli. Tette is. Annyira, hogy mikor a leánka anyja két esztendőre rá férjhe mene egy szebeni vasútashoz, Erzsus öregapámnál marada s oskolába es ő járata, meg főzni es ő tanítgatta volt játszódás közben. Mer mindenre így oktató. S egyszer csak — ojan tizenhárom éves suttyógyerek lehettem s Erzsus éppen fáér mene ki a vacsoratűzhöz — aszongya nekem öregapám: „Ládd é csak, Illés, mif szép s kedves s okos s ügyes ez a küsleán. Eppen jó lesz neked feleségnek” — „Hogy-é — kérdem. — „Csak úgy — aszongya öregapám — hogy én ezt a kis Erzsust neked nevellem.” — „Ráér” — mondom én s magamba röhögök, hogy ugyancsak jókor keres már nekem párt öregapám, még jó, hogy az oskolába essze nem esküttete már minket. Hanem azótátul nyugtom nem vala tülle s Erzsusnak se; münk ezt mindennap hallánk. De igen szépen tudá szölli minden dologrul, ojan játékosan, hogy ezt münk elfogadánk. Hogy miként valánk közben, sok vóna elmondani,

de annyi biztos, hogy én Erzsussal — *azon az egyen kívül* — mintegy tizenöt esztendő koromtól csaknem házasságba élék s mikor sor alá kerültem volt s jöve, hogy visznek katonának Módvába — Isten süjlessze el ahol van — erőssen fölérzék Erzsus szép kis orcájára, (azon a tavaszon bérmálkoza éppen,) s úgy menék, hogy látám: immár valóban párom képit viszem szívemben. Ezt csinálá öregapám, legyen neki köszönet érette.

Most rátekintek: hát mosolyog s úgy nézi az asszonyt szép, szelíd erővel, mint egy virágos hegy egy szép, piros kis gyermeket. S az is őt, a szemére húzott gyászkendő alól, látom, csak nézi. Az ember hangja meg már csaknem csiklandik:

— No, hogy ott Módvába hogyan három esztendeig, egy-egy kis ritka szabaccsággal közben, ez mellékes, bátor keserves vala erőssen. Csak az, hogy jövének a műeink, münk meg már az Istennek se tovább Módvába, hát csak haza! Miként, asse köll, csak ami itthon vala, mer az kész mulaccság, ahogyan münk öregpámmal mingyár első nap elbirkóztatánk. Persze szóval, mer ahhoz érténk münd a ketten rendessen.

— Vagyis — nevet — én egy délután öt óra felé érkezék meg az édesapámék házába s hogy, hogyse, de nem tele el tíz perc, már ott vala öregapám es. Akkor már csaknem egy esztendeje nem látánk egymást s az utolsó időkke, bizony, írni se igen lehetett. Hát csak kezelünk, leüle s beszélgeténk mindenrül, de én már ahogy az öreget meglátám, a pillanatban tudám es, mi hozá őtet. Ez a mi Erzsussal való dolgunk. S gondolám, én most őtet egykicsinyt megugratom. S már érzem is, hogy: no most kezdődik, mer eccerre csak aszongya öregapám: „No, Isten mégis csak haza szabadíta téged végtire, Illés fiam.” — „Engem igen — mondom — hála legyen Néki.” — „S münket meg valamennyiönket föl — pisloga öregapám, mer ettül nagyon boldog vala — vagyis szabad székelyekké teve.” — „Mindönk hálája érette — mondom — mer a világon ez a legnagyobb sor.” — „Az biztos s hiheted, hogy mindönknek az — felel öregapám — mer a rabiga igen nehéz vala. De a nagy dógok mellett azért az egyes emberrül se szabad elfelejtkezni, mivel nemcsak ország van, hanem egyes ember es. Igaz-é?” — „Ez annyira — mondom — hogy semmiként le nem tagadható.” — „Nohát — fűzi tovább — ha ez nem, akkor az se, hogy az egyes embernek es csak gondóni köll magára, mit tegyen s hogyan erősögyék?” — „Elfogadom — így én — mer ez se kisebb igazság az előbbinél.” — „El es fogadható — aszongya öregapám — mer javadra beszéllek s arra mondom azt es, hogy egy ember magába csak egy ember, de kettő amár kettő.” — „A számtan es ezt mongya.” — bölintok. S öregapám: — „A számtan es aszongya — de az élet es. Mer a kettő az egynél erősebb. Ha az egymagába való embert valami

nyavaja előfoggya, minden dóga megcsorbul. De ha társa van, az ötet bajába kisegéli.” — „Ez es megint csak igasság” — bölintok, de a móka még csak eztán jön, mer aszongya öregapám: „Akkor hát fölteszem a kérdést neked: miként vélekedel a házasodásrul?” — No helyt vagyunk, gondolom s adom a tudatlant. — „Hát ami azt illeti — mondom egyformán — nekem egy ház ellen semmi kifogásom, öregapám.” — Erre csak megnéz szúrósan. — „Azt tüstént gondolám — aszongya — mer ojan marha kevés akad, aki egy ház ellen tusakoggyék. Csakhogy én a szentséget értem illés.” — No én erre eccerre vágom a sanyarú pofát. — „Ammár megin más — mondom — mer az kutya kemény dolog.” — „A katonaprófunt keményebb, mégés megevéd Módovába.” — „Megám — mondom — de süjjebben is el Módova!” — „Igy hát — csúfola erőssen — ha jól nézem Módovát nemigen vennéd el?” — „Azt hagyom a hóhérnak.” — „Pedig jó nagydarab, hallod-é?” — „Tudom’ csakhogy én inkább a kicsinykéket kedvellem.” — „Aj — így öregapám s igen csinállá a kókadást — hittem pedig, hogy egy jódarab özvegyasszonyt valamiként komendálhatok neked.” — No megállj, nyílok én ki s vágom es a bús pofát. — „Hát láttya — mondom — ha haza indulásom előtt csak fél nappal mongya es e szándékát, lehetett volna beszélni rólla. Igy meg most elkése, mivelhogy tanács hijján magam választék ott a távolba élettársat magamnak.” — Még vastag es vala a dolog — kuncog az ember, (csak azt nem tudom nekem szól-e még mindez, vagy már egyedül csak annak a cseppke asszonynak ott vele szemben?) — mer úgy megrezdüle tőlle, mint a fa, akibe fészét vágnak. — „No csak — aszongya — s miféle?” — „Leányemű” — vágom vidáman ő meg rám néz. — „Még jó, hogy mondod, mer mán majd azt hívém, cserfa.” — Én meg: — „No, hitnek ez ugyan öleg furcsa, mer cserfára gyermekkorába mászik az ember, de a fölnőtt legény vágya egészen más.” — „Ejnye — aszongya — minő újság! S megnevezhetnéd-e másat?” — „Tisztességgel, bizony, — mondom — én csak úgy, ha aszondom: ez éppen az, ami kedves öregapámnak immáron csak búsulást okoz.” — „No — pisloga erőssen — akkor ez csak a mogyorónak foggal való föltörése lehet.” — „Ugyan-e?” — „Csakes, mer én arra mán képes nem vagyok s ezen valóba sokat búsullok.” — Én meg erre: — „Hát — mondom — akkor öregapám e rejtvényt nemcsak szépen fejté meg, de még vigaszomra es.” — „Ne mondd!” — „De így van, mer ha csak ennyi a hiba, én ama kiadós özvegyet kit nekem szána, így bizvást öregapámra testálhatom, annak rövidsége ilyenformán ott se legyen.” — „Annak nem; köszönöm a szívességedet.” — „Én meg lakhatom lakodalmam a magaméval.” — hajtám. — „Senki akadályt nem támaszthat ijenbe egy fölnőtt legénynek.” — rá öregapám. — „Csak a szégyen.” — így én. — „S mitül szégyenkezől?” — kérdi: — „És csak attul, — mon-

dom — hogy szívbéli választásomat nem tudatám kedves öregapámmal. Pótollani lehet-e még, mulasztást, mert akkor valanék?” — „Lehet — aszongya. — Kezgyed: — „No — mondom — legelsőbbben es ezt a leánt én módovai katonáskodásom alatt oj erőssen megszeretém, hogy én ötet elveszem s engem erről lebeszélni mán nem lehet.” — „Senki azt nem akargya, de valljad, ki lenne az.” — „Bizony az csak egy szegény kús árva.” — „Emmég nem hiba, csak azt mondd, formája minő volna?” — „Arra éppen ojan, aminőt kedvellek.” — „Vagy es kicsinyke.” — „Hát az — mondom. — Magosságra nem igen több az aranyos százhuszcentinél.” — „Ejnye — így öregapám — hát Góliátnak ijenfórmán nem mondható.” — „Annak nem — mondom, — hanem ami a magosságából esetleg hiányzik, azt sújba helyre hozza. Mer sújba kerek kilenven kiló a kedves.” — „No — aszongya öregapám — most hazucc.” — „Nem én.” — „De hazucc — aszongya — mer szemedén látom ő hogy megvan ő egymázsa es.” — „En csinálám a röstelkedést. — „Hátha mán ij en erős tekintete vagy on, öregapám — mondom — meg köll vallanom, hogy magánál az igazság. A nagy buzgalomba feledém ugyan es, hogy a púpja külön es nyomhat szegénykémnek vagy tíz kilót.” — „Ládd-e — bólogat — mij feledkezős vagy. „S hát tovább?” — „Mán csak annyi, — fúzóm — hogy bizony oláj a kedves.” — „Mingyá gondolám — int öregapám. — S azontul?” — „Hát a füle talán a rendesnél egy kicsinyég nagyobb.” — „Vajj mennyivel?” — „Az egész legfőjjebb hús centi ha van hosszúságba, több nem.” — „Vagy es ötvenet sem üti meg — csóválá a fejét. — S ora ugyan van-é?” — „Van — adom a szomorút — hanem öklömnél asse nagyobb. De a gojvájja az páratlan!” — Ő meg néz. — „Csak ennyi? — kérdi.” — „Nem a — tódítom — mer akármejjik kedves kis mejjihöz is öregapám szeredása csak semmise.” — „Na valóban derék hajadon lehet — bólogat erőssen — de más mondani valód rólla nincs?” — „Nincs — mondom. — Mindent kivallék.” — De erre nagyot kajátta. — „Hát — aszongya — hogy a haja veres, azt én mongyam-é?” — „Hijjnye, — hejeslek — szípigaz!” — „S egy kezín hat ujját? Huszonnégy körmit? Kétakós fejit? S hogy a király első frájja vala? Azt es? S hogy újhódkor nyerít s két fülibe két tücsköt tart hegedősnek s hogy hová kajla bal szemivel pillant, minden vízbe borul, ahová kajla jobb szemivel, égő nap mindent kiszáraszt? S hogy égrül megkéré három csillag minapán, de ő aszongya, csak a naphoz mennyen, de teéretted a napot es legénysorba hagyá? Ez es az én mondókám? a teremtésit? Hát minő fejed vagy on neked s e végtelen pityókába, kit a nyakadon hordol, minő eszet ada neked Istenünk, hogy ezt a sokat mind elfelejtéd, mikor pedig ezek legszebbek? De még csak a nevít es említéd neki, s még azt es én köll megkérdeszem, hogy netalán nem Erzsusnak híjják-e a szívbélidét?” — Aj — kapok fejemhez — de

éppen annak! Ezt kitül tudá meg ij sebesen?" — „Egy nagy kanveréb csiripelé ki idejövet, — aszongya — de jóhangosan.” — „Úgy az éktelen nagy tudós lehet — mondom.” — „Az az, — hegyezi — mer nem komiszár. S hát nálla valáléman?” — Én meg: — „Ha a kanverebet érti, — mondom — annál nem.” — „Csakhogy én emberi fejjel a leánkát.” — Csíp meg: — „Hát nyögök keservessen — én annál se bizony, mert mióta csak honn vagyok, engem egy borzasztó öreg ember a beszéd kalofájából ki nem ereszt.” — „S ki ama kegyetlen?” — pislog. — „Erössen formáz öregapámra — szerénykedek.” — „No — aszongya szentkomojjan, de a szeme kacag — ölég bugyuta legény vagy, hogy türöd s egy vénemberrel váltod a szót, mikor a mátkáddal is válthatnád, ki a tiszteletedre talán ünneplöbe es öltöze, de a huszonnégy ujjából es négyet okvetlenül lerága már s úgy lehet, még a székely szót es megtanulá kedvedér, te nagyszájju oláj baka . . .”

Ezt meséli, de most már látom, nem nekem szól mindez. Nem. Csak nekik kettőjüknek, kik hathetes házások s már temetésről jönnek. A jó Ősz-Embert temették, aki egymásnak nevelte őket s aki így elbeszélés után lélekben mint-ha egy kicsit füvek közt üldögélő öregistenre hasonlítana. A csiki hegyekben ül egy nagy s vén, jó Erő a havasi legelők gyepén s a tekintete szeret. Róla beszélnek s maguknak, hogy az milyen áldott lélek vala s miket monda! Hogy tréfála jókedvében! A férfi meg — megzökken ültében a móka vidám erejétől s föl-fölkacag s a cseppke asszony is, ime: nevet! De milyen édesen! Már onnét, hogy „...magossága nem több százhusz centinél, de sújba behozza...” S a csattanón: csak úgy buggyan! Egész arca szabadon világít, gyász-kendője lecsúszott a nyakába s most igazán virág, a világ első, friss adomáit szívja s azon nevet, hogy de jó! De jó!

Nem is nézem őket, az ablakon nézek kifelé, hisz minek zavarjak itt?

Odakint ugyanaz a két csillag, amelyet otthon az ablakból látok mindig: egy zöldes fényű, meg egy vörhenyes. Mondják, háborút jelentenek. Nos, az van. Szép, nagy, terjedelmes háború s egyre dagad. De milyen szépen nevetnek ezek itt ketten! — gondolom. S milyen ügyes ez az egyszerű ember, hogy ezt a síró asszonyt néhány perc alatt így megneveltette! S hozzá ugyanarról beszél, akit ez a csaknem gyermeknyi kis nő keservesen siratott az előbb. Ügyes és jó.

— De ez még semmi — hallom, ahogy a férfiből csiklandik ki mesésen a szó — mer vagyon tovább is. Hogy négy nap alatt esküvésig is járá ügyünket, azt tudod, de azt nem, engem utolsó legényi estémen miként oktata. „No oláj baka, — hát ember leszel hónapra.” — „Én az” — mondom. — „S miként teszed?” — néz erőssen. — „Hevessen, — mondom — ölöget várék.” — „Nono, — rezzen meg — nem fát döntögecc: virágot szedel!” — „Tudom én.” — mondom. — „De

akkor azt es tudd, hogy nem fésze köll a virághoz, de kedves kéz.' — „Ahhol az” — bölintok. Ó meg szigorúan: „Hát amint először áldozál gyermekkorodba harmatosan, eszedbe azt vedd s úgy tedd, mer...”

Felállok és csendesen kimegyek. Hiszen egymásnak beszélnek már csak. Talán azt se tudják, hogy ott vagyok.

— A hold alatt — gondolom — szépen kinyílnak.

Akkor zörgünk át valami traverzeken: az első Maros-híd. Magamban önkéntelenül zümmögök valamit, talán a holdúzó vers dallama lehet — vagy más? Most születik? A kimondhatatlanságokra zene? Kitérom a külső ajtót, leülök a legelső lépcsőre s nézem a tájat: lassan fennsíkra kpaszkodunk. Fűzek állnak kinn s mintha egy ember volna, úgy érint meg a hidegség. Szinte köszön: jóestét. Úgy nullafok lehet, vagy talán fagy is. Hát: jóestét.

S ülök. Marosvölgyi utam kezdődik innét.

Vajjon hogy szól a mese odabent ?

Patakok csörrennek bele a Marosba jeges hangon. Villanásuk maga a fagy. S amott, úgy feltúrt nadrágszárral egy férfi gázol át a sekély folyón. Vajjon ki lehet, hogy ez a csontig ható lábfürdő megéri neki. Kiáltok, visszanéz s nevet. Egy legény. A holdfényben megvillan harminckét erős foga.

— Hé!

De feketeség nyel el s nehéz füsttel köp szemközt egy alagút. Alig győzők beugrani.

(Vége következik.)

Dallos Sándor.

CSEREI SZÁSZ LÁSZLÓ :

MINT HEGYTŐL A PATAK ...

Mért nem tudja
a hegy ölébe zárni
a futó patakot,
kit Isten neki adott,

mért nem tudja
medrébe marasztani
az égből jött vizet,
ki csak elibe siet,

s mért van, hogy két
sóvár karomból mindég,
— mint hegytől a patak —
a szerelem elszalad?

HORVÁTH BÉLA:

HÁROM VERS

VIRÁGAIM, TI SZÉP HAJADONOK...

Kezemben egyre leng a lenge szekfű,
Ha bármi lesz is, csak ehhez leszek hű.
Virágaim, ti szép hajadonok,
Veletek élek és haldokolok.

Csak száratokra nézek, soha másra,
Hogy tündököl az Ige csillogása,
Hogy sarjadoz a zsenge levelen,
A gyöngé száron erős kegyelem.

A szirmokat az Alkotó kiszabta,
Hogy az anyagnak legyen szép alakja,
De egy szavában együtt alkotott
A semmiből gyönyörű anyagot.

Az első hajnal lángoló parancsát
Meghallottad, szegény világtalanság.
Meghallották az első szekfüvek,
Hogy örökítsék meg szerelmüket.

A semmiből kigyulladt az örök fény,
Hozzá vezényel engem is a törvény,
De nem én látom messzi csillagát,
Az örök fény az én szívembe lát.

Nem látok én, de bennem lát a Hajnal,
Hogy bírják itt a kínnal és a bajjal,
És megvirradjon lelkem hajnala,
Ha gyöngeségem sírba hajlana.

Mert Istenem, csak te vagy az erősség,
Te biztatód a rózsát és a rózsét,
A szekfüvet és árva testemet,
Hogy mindenütt öledbe essenek.

Te Uram-Isten minket így vadászol,
Hogy megszabadíts az örök haláltól.
Mert életünk halál, halálunk eleven,
De örök lét ragyog az örök egeken!

APÁM HAZATÉR

A teknőben fürösztött
Minket szegény anyám,
Midőn apám belépett
Egy őszi délután.

Sivalkodott a bátyám
És sivalkodtam én,
Megjött a háborúból,
Megjött apám, szegény.

Tíz éves voltam akkor,
Fivérem tizenegy.
Nem tudtuk, hogy a végzet
Velünk is egyre megy.

De teknőbe tapostunk,
Sovány kis gyerekek,
Arcába így locsolva
Vidám üdvözlöt.

Tarisznyáját letette
S le üres fegyverét.
Orcája hófehér volt,
Kiszáradt ajka kék.

Megjött a háborúból,
Négy évig küszködött,
S nem tudta, hogy az évek
Sorában megnövék.

Nem tudta, hogy kimondom
Szegények panaszát
S hogy megdagad szívemben
A kínos árvaság.

Csak megölelte hűvös
Kis vézna testemet.
Vad szíve dobbanása
Szívembe verdesett.

A teknőből kiléptem,
Mint a Keresztelő
János, aki a Jordán-
Vizéből jött elő.

Megöntözém apámat,
S kutattam, mi lehet
Zsebében, a hadakból
Hozott-e kenyeret.

Hozott bizony, hozott ő
Egy megszegett cipót,
Hozott egy rút dobozban
Vagy félmaroknyi sót.

Kiterítette kincsét
Azon a délután,
Nem szólt egy árva szót se
És sírt szegény anyám.

EZEN A NAGY VADÁSZATON...

Ezen a nagy vadászaton
Arkangyalok! nem estem el!
De kínom és gyalázatom
Az életért nem esdekel.

Bátran kitárom keblemet,
Ha megfeszül a kelevéz.
Ropogjanak a fegyverek!
Szemem a puskacsőbe néz.

Minden barátom elhagyott,
Világ sötétjén bujdosom,
De homlokomon csillagod
Ragyog szerelmes Krisztusom!

Országodat a nagy vadon
Csapdái közt így zengem én,
De rajtam semmi hatalom
Nem győz a világ végzetén.

És mint a sebzett vad, akit
Az ingovány elragadott,
Nyelem a gázság mocskait,
De élek, meg nem fulladok!

Dalom az éggel oly rokon,
Megsejti majd a balga nép,
Megzendül majd egy jobb koron,
Nem lesz örökre martalék.

Fölkelnek majd a nemzetek,
Az üldözött megigazul,
Mert élve-halva zengenek
Kiket dalolni küld az Úr!

Horváth Béla.

LOVASS GYULA :

BABITS MIHÁLY

(EGY KÖLTŐ BELSŐ DRÁMÁJA)

Az első Babits kötetből a sok hangpróba és kísérlet közül is azonnal kitetszik a lélek két jellegzetes vezérszólamja: a *Soha-meg-nem-elégedés és a Világa-nem-a-nap-va-la* tétele.

A modern költőt az abszolútum keresésével és az élet teljessége utáni vággyal szoktuk jellemezni. Babits is a mindenséget kívánja versbe tenni. Az *Éhszomj* meg éppen nem kevesebbet akar, mint felfalni az egész világot. De milyen lágy dallamokban készül erre s milyen nemesen temperált versben! Az igazi éhség vadsága hiányzik. És vajjon a mindenségre vágyik-e igazán, ki Irisztől sok új és régi képet kér, *szóval teljes enmagát?* Babits abszolútuma az artisztikus, forrongó belső élet. Ezért hiszi: *nincs rajtam kívül semmi*. Külső, erős életet nem él, nincs benne testi, magát cselekvésben kiélő, lobogó életvágy, legfeljebb élményekre vágyik. Távoli, artisztikus, kissé irreális élményekre.

Nem éli az életet, csak szemléli. (A magyarság jellemképében is a szemlélődő realizmust hangsúlyozza.) Mennyi a *csak kép* (látszólag) a korai Babits versekben: *Csendéletek, Mozgófénykép, Paysages intimes, Illusztrációk mindenféle könyvekhez...* Az *Édes az otthon* négy évszak világításában mutatja be ugyanazt a tájat, mintha *Monet* kísérletét ismételné. A Babits „képek” valóban hasonlítanak a plein-air csendéletekre. A két első kötetben még igen gyakori az olyan vers, mely a magából kivetített világ látványát impresszionista módon élvezi. A két *Irisz* himnusz a Chantecler naphimnuszához hasonlóan egyenesen a nap gazdagító, színgyújtó varázslatát kéri. Egy másik híres vers meg az ijedelem szívdobogós ütemében sirja el, hogy a világ fekete, hogy *a fekete az anyag rejtett lelke*. Ezt a szörnyű fekete világot Babits a nap varázsához hasonló átlégiesítéssel emeli verssé. A fények és hangulatok villódnak, *a templom röpül*, de a tárgy elveszti életszerűségét, legkonkrétabb képeit is irreálissá tágitja a fantasztikum:

... nagy keresztcsőrét
légbe járta hirtelen,
éretetője tollrafoszlott
s meglebbent a barna szárny...

Igazi, mindenki számára egyformán természetes valóság-e a Babits kifejezte „valóság”? Nem. A *Paysages intimes*-ben az intimen van a hangsúly. Nem a tárgy a lényeg, hanem a lelkivilág kifejezése. Ezt jelenti a *de még magamnál tovább nem jutottam*. Az ilyen magára zárult lélek nem is juthat el a viláig, az objektív tárgyi valószerűségig. Vannak különös

színei, ritka illatai, raffinált ízei, de nincs meg a valóság primér szemlélete, reális íze. Látásmódja intellektuálisan oldja fel a valót, szételemzi, az egész és a cselekvés elvész, mert csak a hangulatot akarja megragadni, mint néha az emlékezés. A valóság egyébként is gyakran emlékezteti valamire, a természet a természetfölöttire (*Mindenek szerelme*), az elemi lét a másodlagos létezőre, kultúrproduktumra. Szüntelenül kultúremlékek rajzzák körül. *Klasszikus álmok az én lelkem bús álmai...*

Mit keres a görögységben és a távoli múlt emlékeiben? Artisztikus magatartást, („a költészet tulajdonképpen attitűd” — írta egyszer) és menekülést a sivár, nem érdekes valótól egy vágyai képére teremtett múlt felé. A görögségben a szép pózok alkalmát keresi, az ideálistán hősi életvitelt, a kalandos lélektani helyzeteket, melyek azzal, hogy drámai erejű elhatározó pillanatot foglalnak képbe, kárpótoltják a cselekvés elmaradásaért: „Mint egy Isten vágnék én is vészes partra elsőt lépve halni meg...” (*Proteszilaos; Világhistória.*) Meglepő a képessége az ilyen lírai átélésre. A későbbi Babits is szívesen él ilyenféle eszközökkel, csak az álöltözetül használt szerep lesz groteszkebb (*Az elbocsátott vad*). Az életfélelem és a közvetlen élménykifejezéstől való félelem egy neme ez, mintha csak egy közismert lelki helyzet, csak az ilyen eltávolítás szabadíthatná fel érzelmi életét. Keresi a burkolást, mennél komplikáltabb lélektani helyzetbe öltözhetik, annál inkább érdekli a feladat, hogy rejtve fejezze ki magát; elzárja a szívét, hogy csak rokona nyithassa.

Rejtezése többnyire szecesszionér ízlésű. *Hegeso strjá-nak* márványalakja méla és halovány, kész Beardsley illusztráció. A *Wilde* fordítások, az újjáköltött *Charmides* vagy az *Örök dolgok közé legyen híred beszött* Egyiptoma a szecesszionér pompa élvezetében a valótól, az élettől az esztétikai szép, a művészközpontiség felé való eltávolodását mutatja. Első szerelmes versei (*O lyric love; Belovéd, o Belovéd*) a vér és az ösztönélet felszabadításának korában filozófiával eltávolított játékot vagy paradoxra törekvő szemléletet tükröznek, nem pedig közvetlen érzést, vagy adyas végzet-élményt.

Az első Babits kötetek nagy változatossága a kalandos intellektualizáló hajlam újságján, önélvezésén, a belső világ nyugtalanságán kívül egy nyilvánuló különbözőési vágyból is származik. Babits szívesen hangsúlyozza más voltát. A máságnak és a különbözőségnek végső mértéke azonban mégis a megszokott lelki tartalom és a művészietlen, lelkétől idegen külvilág, még akkor is, ha csak a vele ellentétes alkatú költőkben érzékeli. De Babits amúgy sem tudna egészen elszakadni a külvilágtól. *Komjáthy* fanatikus elzárkózása, melyet a rokonlélek készségével elemez, mégsem lehet egészen az övé. Babits „truccol” a világgal: otthagya, de visszakaesingat rá. Alapjában megtagadja, mert érzi, hogy ő nem arra

van alkotva. „Nem tudok kavarogni és nagyra menni... az emberek festett célja pusztá semmi, a nagy dicsőség álmai hiúk.” Nincs evilági cél, azért van annyi spleen-vers. Aki nem tud élni, azt hiszi, nem is érdemes élni. Aki nem él, azzal igazolja magát, hogy az „élet tiszta nem lehet soha”. A külső cselekvés legfeljebb az emlékezésben tisztulhat meg: „a boldogságnak kék virága csak nyomainkon fakad”. Ám a lélek álmainak alapja mégis a világ, mégis a való élet. Protesilaos is élt, Hephaisztosz is, Bólyai is. És élt, mégpedig erősen ama gróf Lisztius László. A belső életet élőt is csábítja néha a külső élet, a cselekvés. Ha a külső élet értelmetlen, néha, — ihlet fogytán, — a belső élet is értelmetlenné tetszik. Az álom nem melegít, az artisztikum hideg, az attitűdök végelemzésben embertelenekek, mint a klasszikus álmok istennője — a művészet szimboluma — ki mozdulatlan nyugalommal nézi az ember koldus-áldozatját.

A külvilág uáni vágy és a külsődleges életre való alkalmatlanság fölismerése adja a korai Babits-versek hasonlíthatatlan, izgatott, reménytelen ízét. Érdekes és ritka látvány, hogy egy költő ennyire lássa típusát és sorsát: „Próbáltam élni léha gúnyban” (külső élet)... „és próbáltam élni magamban” (belső élet)... „egy sem volt élet...” „Én is csak, én is félig éltem” — panaszolja egy korai vers, korai az *Anyám nevére* is, melyben tán legszebben sejtí meg saját lélekalkatát:

.... az, aki nem élt,
nem nyúlt az elérhetőkhöz,
jöhetteleneket remélt.
Világa nem a nap vála,
csak a kölcsönfényű hold...

A *Modern vázlat* majdnem szószerint ismétli ezt: „Egy furcsa vidéken élek, ... amelynek a hold a napja, ... amelyek élete álom...”

Nem élni, vágyani az élet után és tudni, hogy nem él, ami ebből következik, aligha nevezhetnénk másnak, mint fogyatékosági érzésnek. Babitsot túlzott érzékenység és erős gátlások kísérik életén át. Egy részüket, ifjúsága rajzán át, esetleges tudatos túlzásai és tárgyiasítása ellenére — a *Halálfiái*-ban is fölismerhetjük. A baráttalan bolondról szóló közismert vers, s az öregkornak néhány, a barátok elvesztését panaszló strofája is egyfajta kisebbségi érzetről tesz tanúságot. E kisebbségi érzés erősödését, sőt tán hajlamainak bizonyos fokú fékezését kellett jelentse Babits számára *Ady*-val való kapcsolata is.

Ki mellé csúful emlegettek,
kinek nem tudtam lenni társa...

És a félreállítás visszavont bejelentése arról beszél, hogy Babits nyomasztónak érezte Ady közelségét. Adynak egyfelől győznie kellett, — írta ugyanaz a vers. Győzött is,

De vannak azért pontok, hol az Ady-műnek is vannak fogyatkozásai. Babits részéről természetes és egészséges kompenzáció, hogy ezeket a fogyatkozásokat fölismeri, hogy kétségei vannak az iránt a költészet iránt, melynek *nem takar seb kell, inkább festett vérzés*. Aranyt és Petőfit állítva párhuzamba, Babits Adyval, a tűzzel szemben a művészet, vagyis Arany és Gyulai oldalán hiszi magát, a művészeti hagyomány erejével támogatja saját önbecsülését. Anélkül, hogy veszedelmes vitákba bonyolódnánk, aligha hisszük, hogy Babitsnak Ady iránti állásfoglalásába az introvertált lélek belső érzékenysége, bizonytalanságérzete bele ne játszott volna. Hogy Adynak is voltak kisebbségi érzetei, szintén aligha tagadható, de ezúttal nem érdekel bennünket. Bizonyos tekintetben talán Ady hatásának és Babits különbözőségi vágyának tulajdoníthatnánk azt is, hogy a világháborúig Babitsnak még olyan értelemben sincsenek politikai versei, amennyire például a *Fortissimó*-nak vannak „politikai” felhangjai. Pedig egyfajta „politikus”, komolyabb életszemléletet, férficélokot vállaló líra nélkül az impresszionista jellegű benyomás-élvezés, a játékosság és az unalom elvágódása nem találja meg belső ellensúlyát. Az első két kötet világa így hasonlít arra a meddően esztétikai kultúrára, melyről egy kortárs, Lukács György élesenlátó és elítélő tanulmányt írt.

A lírai érzékenység fejlődése nyit Babits költészetében új területeket. A Recitativ *Intermezzo* ciklusa, mely e kötet leginkább kép-verseit tartalmazza már lényegesen nyiltabb lírát hoz, mint az előző kötetek parnasszien-ízű versei. Maga a *Recitativ* pedig fölismeri a túlzott intellektualitás veszélyét. Úgy éri, hogy a zene priméresebb közlésmódjára lenne szükség, hogy a *gondolat salakja szent italának ízét el ne búsítsa*.

A háború élménye hozza meg az az érzést, mely a lélek humanista tartalmát is feltárja, azt az érzést, mely közvetlen kapcsolatba hozza a külvilággal. A *Fiatal katona* és a *Hűsvét előtt* kezdi, az *Újesztendő*, a *Fortissimo* és a két *Zsoltár* jelzi a változást. *Eddig minden-mindégy rimeket daloltunk, most halljátok a jó éneket!* Az igazi lelki megrázkódtatást aztán a forradalom és az azt követő üldöztetés hozza. A meg-alázásban s azután a nagy tanulság után, amit a Forradalom adott, a költőben megrendült a sziget, lelkének szigete. Amit átélt, az aggodalmak és a nemzettel közös szenvedés, első-sorban a multat tette kérdésessé: *Mit érdekel engem a szín, a lombok sugara, görög romok, mit segít rajtam az idegen szépség? Danaida lányok, mit érdekel engemet ez már?* Ha a magába zárult lelket külső csapás éri, a visszahatás belső lesz, a lelkiismeret kezd működni.

*Mit álmodhattam? iszonyúat,
 hogy testem ily kimerült maradt.
 És mit élhettem, rettenetet,
 hogy abból ily álom született..*

A *Magyar költő kilencszáztizenkilencben* is legalább annyira igyekszik maga, mint ellenfelei meggyőzésére. Babits most bűnösnek érzi álmait (artistikus fantáziavilágát), a vers technikai szépségei is értelmetlennek tűnnek (*egyszerű megint a versem...*) a ránehezedő nyomás és szörnyűség hiúnak tünteti fel minden érdeklődését, bűnösnek az életét (*esztelen volt az én életem is...*) hogy léha, összeomló álmot szült csak. Hogy a lélek tartalma pusztító is lehet, a *Gólyakalifa* írója már tudta, de még eddig nem alkalmazta önmagára. Most ez következik. Sántori Elemér két élete pedig az eddigi és az ezutáni Babitsot példázza. Ha az előző korszak a lelki tartalom, a belső világ kivetítése és élvezése volt, most elkövetkezett a befelé élő lélek belső összeomlása. Eddig legalább magában hitt, most a belső világ is egyszerre ijesztő és bűnös lesz. *Csak a bűnös teste vagy.* Ez az igazi változás és ez ott van már a *Nyugtalanság völgye* egyik versvégződésében, a szörnyű fölkiáltásban:

... ó, lelkem iszonyú férgel...

A külső világ támadása és a belső világ megromlása után a lélek ereje, önvédelmi ösztöne új belső világot igyekszik kiépíteni.

Aki úgy érzi, hogy egy iszonyú szájba, az élettelen végzet fogai közé került, csak úgy fékezheti szorongó aggodalmát, csak úgy mentheti meg magát, ha a végzet mögött felfedezi az Istent. Isten léte feloldhatja a világ gyilkos véletlenét, megszüntetheti az élet értelmetlenségét. Istenen át a lelkiismeret kínjának is jó értelme van, az is a lélek erősítésére szolgál. Ezért sír a *Pesti éj* a *lélek öblítő vize* után, ezért vallja diadálnak a szenvedést a *Pszichoanalisis Christiana: Ki farag valaha bennünket egészre, ha nincs kemény vésőnk, hogy magunkat vésne?*... A lelkiismeret vésői faraghatják csak az emberi lelket Isten szándéka szerint valóra. A lélek kínja így lehet erővé. A bűntudat, a testi fájdalom, a világban uralkodó gonoszság mind Isten eszköze: *ördög, eb, vágy, bűn, riadó szimat, ilyen farka* visz Isten felé. *Hát fájj csak szent Fájas, szigorú tanító, vezess pálcáddal magasabb erkölcsbe!* A befelé fordult lélek Istenen át így magához tudja ölelni a külvilágot is. A kis föld harcának rettentő vízióját is feloldja Isten léte a „talán mégsem lesz” remény-ségébe.

A munka és a művészet a belső élet számára menekülés, a külső világ szempontjából felmentés és igazolás. Munkában Babits olyat teljesít, művészetben olyan magasságokra ér, melyre vádoló nem lennének képesek. *Dante* fordítása, az *Amor Sanctus* Istenbe kapcsolódó világukkal, az *Európai irodalom története* a nemzeti kultúrába való kapcsolódásával s a maga költői felfogásának öntudatlan igazolásával mindenképpen olyan művet és olyan teljesítményt jelentenek, melyre joggal lehet büszke, s amely feloldhat valamit lelke két-

ségeiből. Bírálókat, tanulmányokat ír, az irodalom jobb részét ő irányítja, fiatalokat nevel, a humanista szellemű művészet vezére lesz és nemzetének tanítója. De valóban széleskörű tevékenységében is mindig megőriz valamilyen elzárkózottságot, a szellemi ember eltávolódását. Felül áll a politikán. Ellenszenvei és fenntartásai sem politikaiak, a lélek önvédelme, alkatának a másfajta alkattal való szembenállása vezet. *Az unalmas-egy-való világ helyett most szörnnyűnek látja a világot: a jobb az, aki elmarad korától.*

Ez a korszak folytonos küzdés, látszólagos állóharc. *Előrefutós, meg visszatérős lelkem, drága kis ebecském...* Néha úgy tetszik, mintha sikerülne új, megnyugtató belső világot építeni ki a művészet és az örök emberiség nemeségében. Néha reméli, hogy lelkében, *az álmok kusza erdejében egyszer simára gomolyul minden, ami zilált és dőre.* De hihet-e egészen az emberiségben, akit az *Elza pilóta* örök harcának látomása kísért? Nem lenne-e jobb szökevényné lenni, barlangba húzódni? A sziget nem elég magas. A külvilág felé tekintő munka megnyugtató és igazol. De néha a lélek egyedül fontos belső életét fojtogatja. Mennyi a kísértése a restségnek! Személyét támadások érik. Nem értelmetlen-e, hogy mégis dolgozik? A lélek áhítozhat a nyugalomra, de mégis szólania kell, ha belső igazságainak ellene mond a világ. A „nem”-nek is hangzani kell, *(Vers az apostolokról)* ha már egyszer tudomást vett a lelkiismeretről, ha vállalta az istenes világot. Aztán a fiatalkor emlékei is túlságosan édesek, *amint fogy-fogy a jövő, egyre-egyre drágább lesz a múlt.* Néha megtagadja régi szomjúságát. A *régi cukros dalokat* nem is lehet ismételni, valami megváltozott közben, a szenvedés másfajta nyelvre szoktatta: *idült sziklából kénköves pokolvíz bökken ki.* („Vén cigány.”) A szenvedés otthagya lelkén nyomait. A lélek alapjellege azért ugyanaz maradt. Csakhogy, amint egyszer idegesen érzékeny volt az artisztikumra, most egyre érzékenyebb lesz a lelkiismeretre. Már a céltalan szépség láttára is büntudatot érez *(A gonosz hortenziák)* s paplana virágai a szociális lelkiismeretet keltegetik benne. Néha az egész világ, környező világa is *késeket fenő, gyerekes Afrika* lesz és minden strófa végén ott leked a halál. Máskor meg, mint az *Önéletrajzban*, a régi versek pompának és útmutatónak szánt csillagát csak egy jobb kor reményében rejti el. Az *Adventi kód* pedig ismét csak könnyű rímekben, friss zengzetekben látja lelke egyetlen vigaszát. A befelé fordult lélek görcsösen ragaszkodik önmagához, nem úzheti ki lelkéből legigazibb sajátságát, a nyugtalanságot, nem zárkózhat el már a világ benyomásai elől; egyre érzékenyebb minden kívülről jövő rosszra s ezért bele sem merülhet, közösséget sem találhat vele: *lekötve, mégis számkivetve:* ez a második korszak mérlege.

És mégsem állóharc ez.

A szenvedések, a test és lélek megpróbáltatása, a közelgő

halál élménye mélyebben, közvetlenebben, lírailag teljesebben fordítják lelkét a valóság felé. Bensőségesebb, vívódóbb versek születnek, melyekhez képest a fiatalkori költészet felelőtlennek s az egyszerű élettől eltávolodottnak tetszik. Szokott tudatosságával ezt Babits is észreveszi:

... ki vitt el a tarka mezők
mézeitől...
ki ültetett könyvtárba engem...
... mennyi rongyot raktam magamra...

Az utolsó Babits-versekben valóban a lélek vetkezi le fátylait, szórja el diszító rongyait. Ezt a meztelenebb költészetet, a rekedtebb, fájóbb, de mélyebb zengést először tán szerelmi verseiben érezzük. A *Keserédes* vagy a *Kettlen, messze az ég alatt* már nemcsak zárkózott és intellektualizált lelkét, hanem súlyos és fojtogató érzést fejeznek ki. A *Veres napló* pillangós természetközelsége vezet aztán közelebb a bensőbb és forróbb hanghoz, mely az *Elbocsátott vad*-ban, az *Intelem a vezeklésre*, meg a *Balázsolás* soraiban éri el legtisztább teltségét.

A lélek alkátáról a *Jónás könyve* hagyta ránk az utolsó s tán legteljesebb vallomást. Az írástudó többre becsüli a lélek magányát a prófétai küldetésnél. Hiába rendeltetett arra, hogy az igazságot hirdesse, szeretne megszökni feladata elől. Tudja, mily nehéz tanítani, nincsenek illúziói, tudja milyenek az emberek és milyen a világ. A szerencsétlenségként rászakadó szenvedés érteti meg vele, hogy mégis teljesítenie kell a magas parancsot. Ha tanítása közben gúnyolják, azt a legszentebb eszmék, az Isten kigúnyolásának tekinti. És hogy munkája minden látszat ellenére mégsem értelmetlen, csak Isten mondhatja meg neki, csak az Istenbe vetett hit mentheti meg attól, hogy semminek érezze magát, még postánál és nyomnál is kevesebbnek. Csak az ilyen magába zárult, mindvégig kétségek közt élő, belső nyugalmát állandó akarattal megfeszítéssel fönntartó, bizonytalanságérzetekkel küzdő tragikus lélek imádkozhat gátakért, boldogító, felsőbb megkötésért. És ezért, éppen imavoltánál fogva tragikus záróakkordja Babits művészetének, lelki drámájának a Jónás Imája... egy költői imádkozik itt az igazi megnyugvásért.

Azóta megadta neki, az annyit szenvedettnek, ezt is Istene.

Lovass Gyula.

T Ű Z T A M Á S :

VERSEK

SZENT BORBÁLA NAPJÁN

Kemény a föld és pendül mint az érc.
Ezüstfátyol libbent a zöld füvekre.
Borbála, tiszta szűz, hová kísérsz?

A hűs vizekre ráfeküdt a jég.
Szép kék szemével visszahív az álom...
A pallos éle villan itt ma még.

Lángok lobognak mint a pálmaág.
A homlokod taván a tűz elúszik
s az égen mintha csillag szállna át.

Borbála, nézd, én félek mint az őz,
az arcom sápadt mint a gyenge mirtusz
s a fájdalom a szívemre esőz.

Rámnézel hosszan, aztán mész tovább.
Szelíd cipellőd vígan cseng a földön
s mint könnyű dallam libben el ruhád.

Jaj, térjünk vissza! Villan már az érc!
Szép kék szemét lezárta már az álom...
Borbála, tiszta szűz, hová kísérsz?

EGYKEDVŰ TÉLI DAL

Róka lába futkosott
hajnaltájt a hóban,
régi nótád dúdolod
rajta elfutóban.

Zuzmarából szőtt a fűz
halvány téli fátylat,
elszökött a régi tűz,
míg a telet vártad.

Sürgeted a röpke szánt,
két paripád bókol,
kibukkan a szöszke nád
lenn a lenge hóból.

Fuss utána, mint az őz,
mint a fürge szarvas,
mert a róka megelőz
s rád támad a farkas.

Sárga nádszál integet,
megzissen a jégen,
árva nótád pengeted,
mint valaha régen.

VÉGH GYÖRGY:

HAJNALI SZÁRNYALÁS

Húgom mindent fölemészt, jaj, húgom a Tűzvész!
Mennyei kertekben illatozó Rózsa,
Hűvös liliumok csöndes gondozója,

Villámtalan éjszakák szomorú Hajnala!
Csillag vagyok én már! nagy szelek barátja,
Ezüstös villámok fényes villanása,

Szívárványok hajnali ködös ragyogása.
Szolgám a Föregteteg, úrnöm meg a Szélvész —
Szép Annim sikolya e viharban elvész:

A Hajnal a Télnek hangtalan zenéje —
Fekete szárnyamat kibontom a fénybe,
S a mennydörgés elnémul szavam zengésére.

A tavaszi csöndben hervadok magamban,
Villám-kék egekkel koszorús hajamban,
Csak hervadok magamban, hervadok magamban.

Minek nekem a dal, mikor a Szél vagyok,
Minek nekem az Ősz, ha úgyis hervadok;
Messzeszálló fenyvesek tűzénél sorvadok.

Jöjjetek Angyalok, szelíd Seregélyek,
Szárnyatok szegélyén lobogjon az ének,
Álmélkodó világunk hadd legyen fehérebb.

Most a mélybe hullok, fénylőn, sisteregve,
Mint fekete Villám örvénylő vizekbe,
Lehullok most a mélybe tükröző Egekbe!

LÁTSZAT ÉS VALÓSÁG

MAI MAGYAR KÖLTŐK

avagy: az irodalom alvilága

EGY DANTE-KIADVÁNY. FELELŐS KIADÓ: SZALAI SÁNDOR

Több mint három esztendeje „*A budapesti filmvilág*” címmel ugyanebben a rovatban írtam egy nagyobb cikket a filmesek galádságairól. Azok a réműletes dolgok, melyek akkortájt dulakodtak a magyar filmgyártás körül, manapság nagyrészt megszűntek, dehát eben gubát cseréltünk, mert ez a népség, az irodalom és a szórakoztató ipar alvilága — mint akkor mondtam — irthatalan. Ezek megbújnak, aztán ismét előjönnek s noha, természetesen, nem tudnak alkotni semmi maradandót, ez a cselekvő butaság, az alantas világnak ez a lankadatlan tevékenysége szétbomlaszt minden nemesb törekvését.

Irodalmunknak is van egy nyüzsgölgödő csapatja, mely hajdan nagyon is sokat zajongott, de zajongásukból semmi jó nem jöhetett. Ezeknek mestere Erich Kästner és Bertchold Brecht volt, két sötét és szánalmas alak, akik német nyelven írtak ugyan, de egyiknek sem volt semmi köze a német irodalomhoz. Épp így ezeknek sincs joguk még csak szenvedni se, hogy költők. Mily nagy kár, hogy ebben a könyvben, mely a *Mai Magyar Költők* büszke címet viseli, seregestül szerepelnek, negyven költő közül tucatnyian vonulnak föl; itt van az egész csapat, Radnóti Miklós, Rónai Mihály, András, Vas István, Faludy György, Fenyő László és valamennyi.

Megint előbujtak ezek, egyre-másra szerkesztik az antológiákat, egyre-másra teszik tönkre a világirodalom remekeit. De a könyv szerkesztősége hasztalanul tömte meg nyúlékony klapanciáikkal a vaskos könyvet. A többi költő legyőzi a számbeli túlsúlyt. Nem lehet erőszakosan költészetet teremteni. Ez a forgolódo tábor semmit sem alkotott, csak rágcsálta a nagy műveket. Vas István és Faludy György irodalmi botránya a Villon-fordítások körül ismeretes a szakértő bírálatai leleplezéseiből. De ez a botrány sem riasztotta vissza e fiatalembereket. Belekapnak ezek mindenbe, Apollinaire-be, Blake-be, mindenkibe, és földülják a művek remek rendjét. Az egyik, Faludy György, írt valaha egy monstrozus költeményt, egy egész kötetnyit, ezzel a címmel: „*Németország*” s volt mersze ezt a szörnyűséget elnevezni *Heine művének!* Ehhez volt bátorsága, de azt már nem merte megtenni, hogy Magyarországon nyomassa ki, elvégre arra még a fölületesebb kritika is rájött volna, hogy Heine sohase írta ezt a tehetségtelen gyalázkodást. Tehát Kolozsvárt jelent meg ez a könyv, *a román időben, egy kommunista kiadónál.* És a *Mai Magyar Költők* szerkesztősége nem áttalotta felsorolni Faludy úr adatai között, hogy „Heine (?): Németország, Korunk-kiadása, Kolozsvár.” Azt is írták az életrajzi adatokban, hogy Faludy György a *Szép Szó* munkatársa volt. Hát ez nem igaz. Faludy György soha semmiféle verset nem írt a *Szép Szó*ba. Éppen én voltam az, aki túrheterlenül rossz verseit visszaadtam, mert akkor igazán ügyeltünk arra, hogy illetéktelen merénylők ne lopakodhassanak a magyar irodalom jeleséi közé. Dehát azért kellett most Faludy Györgyöt a *Szép Szó* munkatársaként föltüntetni ebben az antológiában, hogy egy régi komoly iro-

dalmi szemle nevével valahogyan legitimálhassák garázdálkodásait. Azt hitték, hogy ezt nem fogjuk szóvá tenni? Hogy szóltanul hagyjuk ezt? Nem, ez valóban türhetetlen, hogy a *Mai Magyar Költők* több mint negyedrésze ezek közül kerüljön ki, e tehetségtelen nyamogók közül, kiket csak szívós szolidaritásuk jellemez, a visszatetsző erőlködés, hogy egymást költővé avassák. Azt írják például az egyikről a bevezetőben: *Vas István az új nemzedéknek legheroikusabb alakja*. Hol ez a heroizmus? Miben volt heroikus ez a költőcske, mondják meg nekem! Ez a dünnnyögő hunyászkodás lenne heroizmus? Ha a slemilség heroizmus, akkor ez a költő valóban hős, de hát ott még nem vagyunk, hogy egy irodalmi slemil oktassa a magyar költőket hősiességre.

Az irodalmi alvilág bujt elő ebben a könyvben, leplezetlenül és arcátlanul. Beleékeltek magukat a derék magyar költők közé és kihirdették magukról, hogy mind hősök ők és bátrak. Valóban bátorság is kell ahhoz, hogy ezt végbevigyék, de hát ez nem irodalmi bátorság, ez csak az a sajátságos törtetés, mely még a legjobbakat is elriasztja tőlük. Ideje volna megvizsgálni a könyvkiadók üzleti fogásait, ideje volna megtekinteni, kik azok, akik a háttérben tovább folytatják nyomorú játékaikat irodalmunk mérhetetlen kárára.

Egyébként is kétes értékű könyv, mert — noha a többi költőtől igazán szép verseket is olvashatunk benne — hiányoznak belőle olyanok, akik bizonyára több érdemet szereztek irodalmunkban, mint Hajnal Anna, vagy Vas István, e heroikus ferdítők, avagy *Gellért Sándor és Kunszery Gyula. Kunszery Gyula? Ki ez? Csak nem azoknak a tehetségtelen cikkeknek és zagyva kritikáknak az írója? Micsoda társaság!* Az adatok is gyakorta tévesek, a bevezetés pedig egyoldalú. Dzsida Jenőt mint nagy halottat József Attilával együtt emlegetni igazán gyermetség. Nem értjük a kiváló Vajthó Lászlót, akinek neve mint szerkesztő szerepel a könyv címlapján, nem értjük őt, *miként türhette e visszásságokat. Titokzatos dolog ez*, de reméljük, hogy az eféle irodalmi titkoknak rövidesen végeszakad, ha egy kissé *jobban megvizsgáljuk a könyvkiadás mai módszereit*, melyek legélesebben láthatók a *Mai Magyar Költők* című kiadványban. Horváth Béla

Néhány kritikai észrevétel egy versgyűjteményről

Kétségtelen, hogy a huszas évek vers-iszonyatával ellentétben ma valóságos verskultusz van: egymásután jelennek meg az összegyűjtött versek és a különféle antológiák, ami annak is jele, hogy a költői matinék és délutánok közönsége mellett kialakult a versolvasók tábora, melyre költők és könyvkiadók egyformán számíthatnak. Ez a magyarázata annak, hogy a *Dante könyvkiadó* is elérkezettnek látta az időt, amikor minden anyagi kockázat nélkül megjelentethet egy versgyűjteményt. Az antológia meg is jelent: ízléses külsejű, nyalakú könyv, mely a „Mai magyar költők” címet viseli.

A kötet szerkesztője Vajthó László, a tudós és lelkes tanár, aki előzőleg három más antológiát is szerkesztett, s így kiadónak, költőnek és olvasónak egyaránt biztosítékot nyújt a „Mai magyar költők” irodalmi szintjét és a kiválasztás objektivitását illetően. Bizalommal vettük tehát kezünkbe a könyvet, de a bevezető tanulmány első mondatai után állandóan fokozódó kritikai kétellyel olvastuk ezt az antológiát.

„A *„Mai magyar költők“* antológiájának anyagát a világháború óta fellépett költőink műveiből válogattuk“, így kezdődik a bevezetés, de a következő mondat rögtön ellentmond az előbbi kijelentésnek: „A kötetben szereplő szerzők fiatalabbja alig mult huszonöt esztendő. Inkább az ifjabbakat juttattuk szóhoz, a negyvenöt évnél idősebbeknek ezért nem jutott hely.“ Az olvasó nem érti: ha a szerkesztő, illetőleg a kiadó csak a negyvenöt évnél fiatalabb lírikusokat akarta egybegyűjteni az antológiába, miért hangsúlyozza mégis rögtön az első mondatban, hogy a világháború után föllépő költők verseit fűzi csokorba, és mindenekelőtt: miért adja a *„Mai magyar költők“* címet a kötetnek? Felesleges itt bizonygatni, hogy teljesen elfogadhatatlan kritérium egy antológia összeállításánál a költők születési időpontja (egy 1924-ben megjelenő francia versgyűjteményből például ki kellett volna hagyni Valéryt, akinek első kötete csak 1922-ben jelent ugyan meg, de a jelzett időpontban már 52 éves volt!). És miért éppen a negyvenötös korhatár? Nem tudjuk, kinek jutott az eszébe ez a határvonal, de kétségtelen, hogy nem véletlen szeszélyből történt. Az a költő ugyanis, akiről még lekcisnylői is elismerik, hogy a verset ő hozta divatba, *negyvenhat* éves. Mécs Lászlóra gondolunk. Így, — a negyvenöt éves korhatár felállításával — megteremtődött az ürügy, melynek segítségével ki lehetett hagyni azt a lírikust, aki ugyan a világháború után lépett fel és letagadhatatlanul mai költő, — „mi örömmel bevettük volna, mondják ezek a képmutatók — de több mint negyvenöt éves.“ Talán felesleges hangsúlyozni, hogy nem Mécsnek lett volna szüksége az antológiára — ő megelőgszik az 1941-es könyvnapon elért sikerrel, amikor tízezer példány fogyott „Összes versei“-ből és válogatott verseinek francia kiadásával, melyből három kiadás fogyott el — hanem a *„Mai magyar költők“* címet viselő kötetnek lett volna szüksége Mécs Lászlóra.

De közvetlen tárgyi bizonyíték is mutatja, hogy ez a korhatár-megvonás ki ellen irányult: az antológiában ugyanis szerepel Komjáthy Aladár is (nagyon helyesen, mert egyike a legnemesebb mai lírikusoknak), aki ugyan 1894-ben született, de a gondos kiadói figyelem két évvel megfiatalította. Így — a negyvenötös korhatár megvonásával — kimaradt az erdélyi költők legtöbbsze: Reményik, Áprily, Tompa László, akik pedig mind a háború után léptek fel.

Elismerjük: egy antológia sohasem lehet tökéletes; de ebbe a koszorúba olyanok is bekerültek, fölös számmal, akik teljesen jelentéktelenek, és kimaradtak mások, akiknek mindenképpen bent lett volna a helyük: Márai (*Mint a hal vagy a néger*), Zsolt Béla, Imecs, Sinka, Győry Dezső és a fiatalok közül Pusztai Sándor, Végh György, Ambrózy Ágoston. Az antológia dilettáns jellegét egy apróság mutatja legjobban: Földessy Gyula felfedezett a *Híd* című képes hetilapban egy fiatal vidéki költőt, akinek azóta sem jelentek meg versei, de a *„Mai magyar költők“*-be („mi mindenkit számontartunk!“ jelszóval) azért bekerült, — ugyanabba a kötetbe, amelyet József Attila, Erdélyi és Ilyés szép versei díszítenek.

Lehetségesnek tartjuk, hogy Vajthó Lászlónak nem adtak szabadkezet a költők kiválogatásában és rákényszerítették azt a bizonyos korhatárt: az eredmény egy rendkívül egyenetlen és hiányos antológia, melyet a kiadó — háta a sok újsághirdetésnek, — minden bizonnyal el fog adni, de amely helytelen szempontjával és tévedéseivel nem szolgálja sem az olvasók, sem a költők javát.

Just Béla.

K É P Z Ő M Ű V É S Z E T

A „NEMZETI SZALON” KIALLÍTÁSAI

A fiatalon elhunyt *Patkó Károly* művészetével nem tudunk rokonszenvezni. Dicsérik ám mások, mondják nagy szavakkal róla, hogy „milyen konstruktív”, „egyéni” és „igazi”, mi tagadjuk az összeegyeztethetőségét ennek a piktúrának és a mély szépség eszméjének. Röviden: *Patkó* képei minden mélyebb szenvedély, szív nélkül való agymunkák, „hideg számítások”, bizarr ambíció szülöttei; a „mesterség” a lényeg abban a világban, ahonnan ezek jöttek és nem a lélek igényessége! Benső koncepciótlanságára jellemző, hogy milyen ellentétes karakterű művészek hatása alatt volt állandóan (Rudnay—Aba-Novák, Szőnyi—neoklasszicizmus) s hogy ezek az átvételek minőségileg mennyire alul maradnak.

Patkó Károly a művészetével a zürzavart szolgálta, segítette olyanná lenni, hogy bírhatja most a világot s így sorsa meg van pecsételve!

A maguk nemében dolgai közül a legjobbak: „Cetara”, „Mosó-asszonyok”, „Sorrento”, „Lerici”, „Borpincék”, „Leányka és fiúcska”, „Falusi utca”, „Országút”.

Néhány viszonylagosan mélyebb képen és szobron kívül, nívós technikázások jegyében nyílt meg a „KUT” ezidei kiállítása is. Amint írtam már egyszer a KUT-ról, az áll ma is rá: nem a mélységük modern, új tisztázású a múlttal összehasonlítva, hanem az eltévelyedésük vadabb, mondhatnánk: végzetesebb. Így l'art pour l'art modernség ez inkább, amit „intellektüellek” egy-egy ötletből építenek ki, féltehetségek pedig átvesznek és sematikusán csinálnak, azzal az önámítással, hogy ez a ma művészete. Folytathatnánk ezeket a gondolatokat és volna mit mondanunk egy-egy művészről is, de kevés a rendelkezésünkre bocsátott hely s azzal kell beérnünk, hogy felsoroljuk még azoknak a nevéit, kik egy-két művükkel a kiállítás értékeit adták: *Barcsay I., Bartha László, Berényi R., Bernáth A., Beck Edit, Borsos Miklós, Cobel B., Conrad Pál, Dési Huber, Diener Dénes, Egry J., Elekfy J., Franck F., Gadányi I., Gráber Margit, Halápy I., Hatvany F., Huszár I., Kerényi Mária, Kornis D., Mattioni Eszter, Márffy Ö., Miháltz Pál, Mikus S., Paizs Goebel, Redő F., Szabó Iván, Szobotka I., Szőnyi I., Varga O., Vedres Márk és Vilt Tibor.*

A „TAMÁS GALÉRIA” KIALLÍTÁSA

Biai Vöglein István a XIX-ik század új lendületű francia pikturájának azt a szellemi nívóját publikálja, amit *Renoir, Degas* teremtet meg. Képei színekben és kivágásban művésziek, látni rajtuk, hogy szeretettel készítették őket, de ugyanakkor valami bátoratlanság is érződik mögülük. Ha vállalná *Biai Vöglein* a mát, művészetében a küzdelmet az életért, hisszük, közelebb hoznánk, máskép: maibb lenne, szókimondóbb. Mestereinek megválasztása helyes irányérzékű intellektusról tanúskodik; ebből az

„ízlésből“, mint talajból, szent dolog a kinövekedés, amit várunk tőle.

Képei közül négyet emelünk ki, mint olyat, ami elsősorban reményt ad ily értelmű kibontakozás felé. („Szolnoki park“, „Margaritsziget összel“, „Fátyolos portré“, „Orgonák“.) Vízfestményei *Toulouse Lautrec* utánérzések; a technikai bravurosság dacára nem egyebek szalonbeli szellemeskedéseknél.

A „MÜBARÁT“ KIALLITÁSA

Nagy Imre festőművész rézkarcokat, tussrajzokat, víz- és olajképeket állított ki, közel száz darabot. Legkiforrottabbnak olajképeiben látjuk; eszmeileg nem mondható gazdagnak, de sok tekintetben egészségesen egyszerű a művésze. Ami azt jelenti, hogy végleges hovatartozása még kérdéses: szeretheti az örökkévalókat majd, de ugyanúgy el is vérezhet felületességeken. Ha nem elégszik meg olcsó eredményekkel, mai Krisztussal rokonszenvező magyarsága azt a tartalmat kapja meg művészetéhez alapnak, ami nélkül igazi nagyság lehetetlen.

Fény, szín és forma-problémái alábbi műveiben jutnak fel legérdekesebben a jelenlegi belső nivójáig: „Öregasszonyfej“, „Levétele a keresztről“, „Tanulmányfej“, „Korsós nő“, „Kós Károly“, „Bánffy Miklós“, „Gyilkos tó“, „Zsögödi dombok“, „Patak“, „Zsögödi szántóföldek“.

A „MÜTEREM“ KIALLITÁSA

Büky Béla jóhiszemű a művészi keresésében; idealista, de erőltetett programjával elébevág sokszor belső fejlődésének, azaz gátolja azt külső megfontolásokkal. Amilyen érdekesek az ösztönösebb, az élmény melegét őrző dolgai, („Piros csendélet“, „Kustán bácsi“, „Gyilkostó“, „Sárga virágok“) annyira idegenek, mesterkéltek az erőltetett témájúak közülük. S ezek a dilettantizmustól alig-alig választódnak el.

Bábfigurái, melyeket mesejátékokhoz készített, művésziek. Párnái közül, mint legszebbet, a „Júlia szép leány“-t említjük meg.

Eöszé András.

POSSONYI LÁSZLÓ:

SZÍNHÁZI KRÓNIKA

NEMZETI SZÍNHÁZ

SCHILLER: A KÉT PICCOLOMINI. WALLENSTEIN HALÁLA
Úgy látszik, háborúnak és bizonyos tisztulásnak kellett jönnie, amíg odaértünk, hogy majdnem valamennyi komoly prózai színházunkban klasszikus és félklasszikus darabok felújításáról lehet írunk. S ezek között is a legsúlyosabb és a színházra valódi *feladatot* rakó mű a schilleri trilógia. A Nemzeti Színház a legigazibb békében, néhány évtizeddel ezelőtt már megbirkózott egyszer ezzel a feladattal. Ennek az előadásnak közönségsikerét most nem áll módunkban ellenőrizni. Most azonban előadásról előadásra tapasztalnunk kell, hogy minden két estét betöltő schilleri mutatványt zsufolt ház szorongott végig és a közönség nem elnyúve, kedvetlenül, valami muszáj kötelesség perfektuálásának mártiri mosolyával hagyta el a színházat, hanem felvillanyozódott, a költői mű hangulatában továbbra is benne élt és az első, rövidebb estén szinte nem is akarta hinni, hogy már vége is van az előadásnak. Még több felvonást várt, szívesen időzött volna a színház álmvilágában, ahol a legsúlyosabb és tragikumban valóban marcangoló élményekben volt része.

A színház nézőit magával ragadta a háromszáz év előtti emberi sorsok történelmi atmoszféranyomása s úgy látszik, ez a költőileg átízzított tragikum szinte vigasztaló szolgálhatott azzal a tragikummal szemben, amelyet napjaink embere él át mindennapjaiban, ha a részvét elviszi gondolatban a világ összes vérző tájai felé, ahol az emberiség legnagyobb harca folyik időleges földi megváltásáért. Egyszóval, amíg a béke könnyebb éveiben jóformán csak a könnyű eledel jászla vonzott vendégeket, a háború megérlelt minket s ami több, Budapest széles rétegeit, hogy Schillert, Grillparzert élvezzük s a hájosan felelőtlen Hermann Bahrnál ráncoljuk inkább szemöldökünket, mintha valami nem egészen rendes, napjainkhoz illő eledellel csitítanánk éhségünket. Az erdélyi irodalom húszéves hőskorában is láttunk ilyesmit. Mikor a legmélyebb kétségbeesés verméből kinyujtván nyakunkat alig láttunk biztató sugarat a szűkreszabott ellenséges horizonton, akkor mondta el legsúlyosabb mondanivalóit néhány erdélyi író és a gyötrő történelmi tragikum sebeinek feszegetése mégis enyhületet hozott a jelenkor szenvedései között.

A vendégrendező Meissner színpadi beállítása szűkremarkolt nagyvonalúságra törekedett. Megéreztetett velünk valamit abból az építészeti irányból, amely ma Németországban hatalmas falsíkokkal, puritán ajtó és ablakkeretekkel és szálfaszerűségében is zömök, valódi súlyokat hordozó oszlopokkal egy északian férfias, küzdelemre és támadásra berendezett, de szeretteinek, legyének azok asszonyok, vagy művészet, testi vagy szellemi javak, bevehetetlen várat építő, értékonzerváló otthont kíván teremteni és páthosza éppen ebben a végletekig sűrített egyszerűségben és nagyvonalúságban csap a legmagasabbra. Tőlünk, magyaroktól, akikbe minden

északiságunk mellett több szorult a délies könnyedség szeretetéből és a keleties pompa kedveléséből, kissé idegen ez a történelmi stílus, de éppen eltérő voltával meg is bűvöl néha és kivívja csodálatunkat. Ebben a keretben, füstös, leegyszerűsített, szinte klaszszicizált barokk oszlopok csak háttérben sejtődő árnyékában játszódtott le a hatalmas mű. A színpad nyílását sokszor hatalmas szimbólikus faliképek vagy a Német-római Császárság Dániáig, az Adriáig, Memelig és a Flandriáig terjedő térképei foglalták el. Térképolvashoz és propagandához szokott szemünknek nem idegen szimbólumok s a darab megértését erősen elősegítették. Mert a szereplő főhős ama Wallenstein tábornok volt, aki maga teremtett hadsereget a Habsburg monarchia megmentésére, amikor a katolikus birodalom élethálá harcot folytatott az egyesült európai protestáns seregekkel. És ez a valóban nagy férfiú, akinek a császárság talán megmentését és fennmaradását köszönhette, akkora hatalomra jutott, nagyravágyása oly tüzes sarkantyukkal mardosta lelkét, hogy mint hadi diktátor összeütközésbe jutott az alattvalói hűséggel. A történelmi rejtély, hogy valóban áruló volt-e, vagy csak az udvari intrikák kergették meghasonlásba és halálba, ma sem dőlt el. Schillernek, a nagy költőtörténésznek, vagy történész költőnek azonban a történelmi és lélektani rejtély drámába szabott kutatása egy remekmű megteremtésére adott alkalmat és ennek a remekműnek eljátszására vállalkozott a Nemzeti Színház. Nezzük, hogy felelhetett meg feladatának egy idegen és nyelvünket nem értő rendező alapirányítása mellett?

A tolmácsolásra váró mű és a színpadi keret, mint említettük, egyike a legmonumentálisabbaknak és ebben a keretben jóformán csupa férfi mozog, a kor leghatalmasabb hadserege, katonák és vezérkar, zsoldosok és kalandorok, Európa majd minden népe vegyesen, egyetlen történelmi boszorkánytánc sodrásában izzva, tragikus életúton görögve a végzet felé. Kiss Ferenc Wallensteinje hatalmas szikla alak, jovialitásában szinte bizonyíték az árulás aljas szándéka ellen. Ez már az öregedő, életútja delelőjén túljutott Wallenstein. Kiss Ferenc egészen leegyszerűsítve játssza, minden felesleges mozgás, színészi külsőség nélkül. És éppen ebben az eszköztelenségben van néhány feledhetetlenül nagy pillanata a színpadon, amikor az első nagy haditanácsban a császári követ jelenlétében vezéreivel tanakodik. Ekkor érezzük, hogy ez az az ember, aki fiatalabb korában jóformán a semmiből grófi, hercegi koronákat nyert, tartományokat és fejedelemségeket harácsoltt össze, hogy tragikus sorsában minden elért hatalmi grádics közelebb vigye végzetéhez, amikor szembe kell szállania császári urával, mert már túlnőtt az alattvalóknak kiosztott hatalmi körön, valóban tragikus hős. Kiss Ferenc akkor volt igazán kitűnő szerepében, mikor ezt a felröppenő katonai pályát egy-egy parancsoló, százezres hadsereget ösztöztartani tudó szemvillanással éreztetni tudta. Ilyenkor éppen keleti fizikuma jött segítségére és eszünkbe jutott: az Ellák Attiláját szeretnénk tőle látni mielőbb, mert most érett meg rá. A XVII. század eretnek misztikusát, a horoszkóp rabját, a műkedvelő asztrológust azonban nem éreztük benne eléggé hitelesnek. Vannak faji határok és hál Istennek, Kiss Ferenc ezeket nem lépi át. A puszták fia marad, aki legfeljebb fellekint szabad szemmel a csillagos égre és megérzi, hogy itt az ideje, vagy hogy éppen lejárt. S ha jósok jönnek hozzá baljós jelekkel, elhessegeti őket, mint szemtelen legyeket, s csak egy arcándulásán látszik, hogy a világ felfalására dobogó szív öregkori göresben rándult meg és a tölgyember megin-

gott. Hún Wallenstein volt inkább Kiss Ferenc és ahol szerepével találkozott, így volt igazán nagy, így magaslott ki a körülötte tolongó bábeli embersokaságból. A kis térre szorított női szereplők közül és magasan az összes többiek fölött Tőkés Anna volt méltó partnere. A nösténytigris, amint prédáért és a párjáért üvölt. Ugyanaz az öntvény mint Kiss Ferenc, csak nagy erényeiben és elvételeiben is sokkalta ösztönösebb. Olyan tragika, hogy egy szavára hátunkon végigfut a hideg. És még alig kapta meg a neki járó nagy szerepeket. A népes férfi galériából hibátlan talán csak Hosszú Zoltán balkánszéli Isolanija volt, éppen félparaszti jovialitásában volt jó s a tájszólásos beszéd sem ártott alakítása eredetiségének. Lehotay méltón képviselte a keret nagyvonalúan egyszerű stílusát, de mintha kissé fakó és álmos lett volna Piccolomini szerepében. Annak az embernek, aki Wallensteint ledöntötte, még ha császári urát szolgáló megfontolt valaki is, valamilyen irányban több karakterisztikumot kellett volna elárulnia. Így olyan volt a sürgő forgó intrikus hadban, mint egy mai állami tisztviselő, aki nem mer politikai dolgokban színt vallani. A XVI. században még egy Piccolomini is nagyobb egyéniség volt. Az ellenkező végletbe esett Ungváry ifjú Piccolominije. Tüzes, Schiller-korabelien romantikus izzású és ideálista. Alapanyagában tehát szinte rászülett a szerepre. De a színház azért színház, hogy ott a színész minden szaván uralkodjék. Meglehet, hogy ez a Schiller által kifundált ifjú, ha ugyanaz történik vele az életben, mint a darabban, ugyanígy jajongott, üvöltözött és visítózott volna. Azonban éppen azt vártuk volna tőle, mint színpadi hőstől, hogy kevesebb gerjedelemmel és több színészi ökonómiával, kevesebb mozgással és több belülről jövő egészen halk jelzéssel formálja meg alakjait. A színpadon kellene ellenét-párok, de ebben a Piccolomini párosban Lehotay túlzottan lefojtott és egyénietlen, Ungváry pedig szertelenül túlhabzó volt. Szébb lett volna apa és fiú között egy némább, kiegyensúlyozottabb, szívósabb harc, ahol mégis érezhetjük volna, hogy egy törzsnek gyümölcsei. Jávor Illoja, Kovács Károly Butlere és Major Tamás császári követe emelkedtek még ki az előadásból, amelyben ez a három, a közönség szeretetében nagyranőtt, de mesterségi tudásban és mérsékletben, igazi átélésben néha még ingadozó színészünk elindult a nagyvonalú alakítani tudás útján. Éppen az idén látjuk örömmel, hogy a súlyosodó feladatok miképpen érlelik őket. Valóban feladatok nélkül nagy színész generációt felnevelni nem lehet. Egressy is felujjongott, mikor a Bánk bán porosodó pédányát megtalálta. A közönség klasszikus darabok iránti felébredő hajlamát is azért dicsérjük, mert színészeink fejlődéséhez szolgáltatnak eme kedvtelésükkel soha később vissza nem térő alkalmat.

ÚJ MAGYAR SZÍNHÁZ

GRILLPARZER: MEDEA

Az újonnan szervezett társulatú Magyar Színház nagy vállalkozásra adta magát Grillparzer legrobbanóbb tragédiájának felújításával. Indokolta ezt Grillparzer másfél százados születési évfordulója, és még inkább Peéry Piri virtuális szerepkészsége, amelyet a Nemzeti Színház nem használhat ki, mert az igazgató felesége régi házi törvény alapján nem játszhatik a nemzet első színházában. Az új Magyar Színház tehát kapott egy egyszerű színésznőt, akit egy alig összeforrott társulatban kellett felléptetnie, mint a Duse és

egyéb staggiónek korában, ahol a főhősök körül rendszeren csak második vonalú színészek kaptak helyet. Naturalista darabok. Nóra és a Kaméliás hölgy is inkább elbírák ezt a sztárrendszert, Grillparzer kései klasszicizmusa azonban a zene városában és az opera bölcsőjében született s rája sokkalta érvényesebbek a Gesamt-kunst törvényei, mint későbbi korok darabjaira, ahol a Salviniak, Dusék vagy Sarah Bernhardtok önálló prózai áriákkal érték el a tomboló sikert. Peéry Piri annyira modern színész, hogy hozzá közelebb áll a klaszicizmus, mint a közbeeső kor elpolgáriásult művészetének csillagai. Mint hatalmas membrán állt belé az előadás közepébe és habzó szuggesztív erővel, a maga feladatát megtízszerezve szinte rendezője, dirigense, stálistavezetője és főszólamvivője lett az előadásnak. Egész játéktílusán megérezte, hogy a darabot az Izabella-téren játssza különböző pesti és vidéki színházak még össze nem forrot együttésében és ma, 1941-ben. (Erős meggyőződésem, hogy a kolozsvári Nemzeti Színház több tradíciót lehelő falai között klasszikusabb Medeát lát majd a közönség tőle, mint Budapest egyik periférikus színházában, ahol még kísért a Tokaji asszú eltörtött üvegének fenekéről is némi kis beszáradt borszag és a Gyergyói bál konfettijeit sem seperhették ki teljesen a színpad rejtettebb zugaiából.) Ebben a környezetben művészi ösztönösséggel olyan Medeát formált ki a vendégművész, amely leginkább volt alkalmas arra, hogy feltépje a közöny kapcsait a bécsi klasszikus művéről. Peéry Piri Medeája vérzően mai ideglény volt, a fajteória áldozata. A mithikus mondát, — amely szerint Jázon Kolchisban, hogy megnyerhesse az aranygyapjút, elcsábítja a barbár királylányt, meghasonlásba kergeti családjával és aztán saját hazájába visszatérve, a faji gyűlölet prédájául engedi, gyerekeitől megfosztja és elüldözi, — véresen aktuális eleven drámaként láttuk viszont. Peéry Piri csak szerepe intonálásánál vezetett át néhány stílizált mozdulattal az antik légkörbe és aztán időtlen tragédiát játszott vészesen viharozva, féktelenül, szinte Shakespeare túlzott és mégis igazi embermonstrumainak példájára. Grillparzer volt akkora költő, hogy belőle a shakespearei béklyótlanság, a romantikus túlzás, a naturalista vonások előtérbe hozása és hangsúlyozása, a maivá transzponálás mellett is kiteljen egy igazi tragédia és Peéry Piri, aki nem kaphatta meg egy klasszikusra hangolt előadás összjátékbeli összecsendüléseit, a partnerektől is függő csendes vibrálásban jelentőssé váló lélekrajz egészen kifinomult ütemeit, magára vette az egész előadás súlyát és bár sohasem igyekezett elnyomni semmit, diadalmas magánszámot formált az ötfelvonásos tragédiából. Alakításán megérezte, hogy a páholyok közönségétől (vajjon jelent-e ez ma sokszor igazi értékelést?) a karzati helyek látogatóiig, avagy fordítva éppen ebben az esetben, egyénisége erejével mindenkéhez döbbenetes közelségbe akarta hozni Medeát. Anya és feleség volt, aki harcol gyermekeiért és harcol gyermekeinek apjáért. A klasszikus álarc néha lesiklott róla, egy-egy két lábra támaszkodó nősténytigris állásban a végsőkig meghajszolt anya volt csupán, aki a tíz körmével, tépő karmaival, örületes megfeszített erejével nekimegy ha kell felfegyverzett férfiaknak is a kölykeiért. Az örök kirúgott, becsapott s végső leszámolásra megérett nőstény volt, mindegy hogy a mithosz görög világából való-e, vagy a külváros proletárudvaráról, hogy bűvös szerekkel, vagy vitriollal, zsiros szódával kíván-e ölni, mikor benne mindent megöltek. S nem tudom, hogy a nekünk magyaroknak mindig kissé nyálkásnak tetsző és cseppet vértelen osztrák ihletésű klasszici-

záló tragédia nem nyert-e nagyon is sokat érdekességben, erőben, drámai izzásban azzal, amit ez a nagy egyéniség hozzá adott, még ha szét is robbantotta kissé az álklasszicizmus stilizáltan merev vonalait. Meg kellett figyelni a közönséget. Akkor kapta a legtöbb és leglelkesebb tapsokat, amikor a klasszicizmus szabályos pántjai lepattantak viharzó szenvedélyének robbanásától. S amikor gyermekeinek halála után a néma fájdalom már csak kitörésnélküli tragikus beteljesedettséggel ömlött el vonásain, a közönség nem tudta követni a katharzis útjain. Már pedig a jó színjátszásnak nemcsak író, rendező és színész, hanem igazi közönség is egyenértékű velejárója. A színház akusztikájába az ezerfejtű nézőtéri szörnyeteget is bele kell kalkulálni és ha onnan nincs kellő rezonancia, a színész sem lehet teljes mértékben felelősségre vonni. A zseniális magánszám mellett a darabhoz különböző értékű szereplők nyújtottak kissé heterogén keretet. A tökéleteset legjobban Halassy Mariska közelítette meg. Ő a régi szavaló stílus emlékét ébresztette bennünk és gyönyörű beszédével, nemesen egyszerű kiállásával egy kolozsvári vagy nemzetiszínházi Medea előadás nagy értéke lehetett volna. Így néha disszonanciát szült hol a maga, hol társai rovására. Pesti szerződtetése mindenesetre nagy nyeresége színházi életünknek. Földényi néhány mozdulata, tiszta beszéde és hajlékony stílusérzéke került leginkább összhangba a főszereplő játékával. Őket kellett volna stílusban minden szereplőnek követnie s egy erős rendezői kéz ebbe a vonalba állíthatta volna az egész tragédiát. Perényi László és Simor Erzsébet a mindentjátszó, filmekben csiszolt és koptatott színészek hideg rutinjával vetették belé magukat a klasszikus óceánba, amely úgy habzott a főszereplő körül, mintha Trója falai dőltek volna belé égve, susterelve a tengerbe, ha olyan közel lettek volna a falak a tengerhez. S ők ketten mégis olyan hibátlan peplonokban lengtek, mint a Floridai strand magasugró urai és hölgyei, akiket lassított felvételekben és visszafelé ugorva is lepergetnek, amint kiszállva a habokból visszalendülnek egy pallóra, ahol akár a szépségverseny zsürije elé is állhatnának azonnal, mert már ismét szárazok. Nos, hogy úgy mondjuk, nem vizezték be peplonjukat a klasszikus tenger hullámaival, de a mai izzású szenvedély veritékével sem. Viszont ők mozogtak a legszabályosabban. Valóban már-már hollywoodi tökélyel. S nem is voltak rosszak. Csak éppen pontosan háromféle stílusra szakadt a háromféle színjátszás miatt az előadás, amelynek vezérszólama mégis a legnagyobb érdeklődést érdemelte volna meg a közönségtől, mert Medea maian bár, de igazán meggyötört és megrendített, tehát elérte a klasszikus tragédiaírók színpadi céljait.

NEMZETI KAMARA SZÍNHÁZ

HERMANN BAHR: KONCERT

A harmadik német darab is osztrák, a békeidők szellemes csevegőjének Európaszerte játszott kamarajátéka. Az az érdekes benne, hogy míg a tragédiaíró Schiller és Grillparzer ma élőbbek mint valaha, ez a Bahr a maga felelőtlenül csevegő alakjaival, semmitmondó cselekményével, a „boldog béke“ életének interpretálásával nyugtalanítóan idegenné vált tőlünk, s mint a magyar exportdrámák nagy része, ez is hamarabb öregedett, mint vártuk volna. Hisz olyan szellemes, olyan kedves alkotás, minden a helyén van benne, csak éppen a világ zúdult ki tengelyéből körülötte. Németh Antal rende-

zése érezteti is ezt az „elmuftságot“. Medeát könnyebb volna mai ruhákban eljátszani, mint ezt az harminchároméves Koncertet. Stilizált hát a színpad és stilizálnak a szereplők is: Timár és Makay jól, Uray és Dayka kevésbé sikerülten. Azaz, hogy a maguk nemében mindnyájan nagyon jót adnak. Csak éppen olyasféle elmentéppárra vannak beállítva, mint a Wallensteinben az öreg és az ifjú Piccolomini. Van két házaspár, az egyikben az asszony okos, a másikban a férfi. A csacskák, bohók, felelőtlenek meg akarják csalni a komolyakat s a komolyak összeszövetkeznek a csacskák kiábrándulásra váró ballépésének megakadályozására. Nos, amíg a komolyak, Timár és Makay vannak a színpadon, hajszálfinom kamarajátékot produkálnak. Ekkor jönnek a csacskák, elbohózkodnak előttünk szinte klaunszerű túlzásaikkal s már lerontják egy küssé a kamarajáték elsőfelvonásbeli sikerét. S ez így a végtelenségig. Ha a színpadon negyedóránál tovább egyféle stílus érvényesül, megszokjuk, atmoszférája támad és a siker szaga tölti be a nézőteret. De azután az akció nem a színpadi cselekményben nyilvánul az amúgyis eseménytelen darabban, hanem a stílusok közelharcává fajul. Az egyenként mind kitűnő, vagy legalább is jót nyújtó színészek elvéreznek az egymás stílusának agyonverésében és ezzel együtt vézik el a darab is, az első felvonás végén elérvén csúcspontját.

MADÁCH SZÍNHÁZ

BABAY JÓZSEF: KÖRTANC

Egy házban megölnék valakit és mindenki gyanus. A többit már ismerjük. A Madách színház kis színpada nem túlzottan alkalmas lízképes darab előadására, de figyelemreméltó alakítások tarkítják a nehezen játszható darab előadását. Bulla Elma csodákat varázsol szervesen és illogikus szerepe összekovácsolásában. Mikor a darab alkalmat nyújt rá, megdöbbent egy-egy rezzenésével vagy hangsúlyával. Csak ne kellene annyit futkosnia az emeletek között. És ne kellene ravasz közönségsikerre áhító szerzők művei között annyit futkosnia, amíg egy-egy igazán hozzáméltó nagy szerephez hozzájut. Szomorú bizonyítvány mai drámairodalmunkra, hogy nincs frónk, aki ehhez a színésznőhöz felérjen, azaz hozzá méltó feladat elé állítsa. S ha nincs, miért nem játszatják klasszikus szerepben? Bernhardt Shaw ma már szinte klasszikus és Szent Johanna-jának miliője klasszikus hajlamú színésznőt igényel. Bulla ebben volt a legnagyobb. Klasszikust kellene játszania. Avagy talán nincs a magánzínházakban olyan rendező, aki magánzínházi használatra, életre tud galvanizálni egy-egy klasszikus alkotást? A nemzetiszínházbeli különítmény, Várkonyi, Tapolczay és Fáykiss magával hozta a jó iskola összes mesterségbeli tudását és így kellő sikere is van. Nagyon jó az annyira elhanyagolt Baló, hogy szinte recsegnek a berozsdásodástól állkapcsai, amikor megszólal. Ebben a színészen még mindig hiszünk. Csak az igazgatók nem hisznek. Sennyey Vera humoros szerepben lép fel és mint finom társalgási komika nagy öröme szolgál. Van az arcában valami, ami erre a szerepkörre teszi alkalmassá. Nemsokára kitűnően fogja helyettesíteni az érettebbkorabeli Góthné, aki művésziileg szintén mint komika virágzott ki a fiatalok porcellánbabaságából. Ezt kell csinálnia, mert ezen a síkon jelenleg vetélytárs nélkül áll és így az első vonalra emelkedhet. Ugyanazokat a lehetőségeket rejtegeti, mint Mészáros Giza és Góthné: a szalónok átfutó, hebeburgya, könnyűvérű asszonyát kapásból eleveníti meg előttünk.

VIGSZINHÁZ

SZILÁGYI LÁSZLÓ: CECILIA

Szilágyi László első zenétlen librettóját, azaz vígjátékát szemforgató farizeizmussal fogadta a kritika egyik része. Operettszerző, gondolták, el lehet verni rajta a port. Nos, először is Szilágyi László már librettista korában is eléggé épkézláb vígjátékszövegeket írt. Azután pedig, ha a Ceciliát összehasonlítjuk a Vígyszínház ezidei vígjátékalkotásaival, egyáltalán nem látszik olyan szembetűnőnek a nivőkülönbség. Ugyanabban a vértelen, kortalan, szagtalan és íz-telen vígjátékmilióban játszódik a Cecilia is, mint a többi idei vígjátéka a színháznak, abban a milióban, amelyben a realitásoktól függetlenül sok minden megtörténhetik ami szükséges, hogy a játék „víg” is lehessen. Szilágyi Lászlóban pedig van igyekezet, hogy ezt a játékot, amely úgymint semmiség és csak a szórakozást szolgálja, akár operettből vett vaskosabb humorral is táplálja. Mint őszinte embert, ezért csak dicséret illeti. És még inkább dicséret illeti azért, mert Fedák Sárinak, korunk legnagyobb színpadi varázslójának nyújt alkalmat a komédiázásra. Így hát ez olyan Fedák darab, amilyen a híres viharos egyenlítőől kezdve az operettekig majd minden évben szemünk elé kerül és gyönyörködhetünk általa a legvérbőbb mai színpadi zseninkben: Fedákban. Őérette pedig annyi mindent megbocsájt mindenki, aki őszinte ember, szereti a színházat és nem nagyképű. Fedák megint utolérhetetlen a maga területén a komédiázásban, s mint egykor Hegedűs Gyula, most Ajtay került melléje örültséget szimuláló tönkrement francia hercegével. Ritka színpadi mutatvány, amit csinálnak, érthető tehát nagy-nagy közönség sikerük.

Posszonyi László,

K Ö N Y V E K

H Á R O M R E G É N Y

I. EGY ALLOMAS A MŰ FELÉ

Márai Sándor új regénye¹ elé nyugodtan oda lehetne tenni Valéry elgondolkoztató paradoxonját: „Isten megteremtette a férfit és nem találván őt elég magányosnak, egy nőt adott neki társul, hogy jobban éreztesse vele magányát.“ A regény felvet és megoldani igyekszik más problémákat is: a kizárólagos szerelem kérdését, vagyis, hogy van-e olyan lény, aki nekünk, a mi számunkra teremtődött, van-e *igazi*; az író felveti a polgár, a polgári életforma problémáját is, mely annyira érdeklí, hogy a regény hősnőjének ugyanezt a mondatot adja a szájába, mint később, sokkal később a férfinak: a polgárnak egész életén át kell bebizonyítani magát, míg az arisztokrata csak egyszer bizonyítja be magát, amikor megszületik. De ezek csak mellékproblémák, korroláriumai a lényeknek, mely a nő és a férfi elbeszéléséből derül ki.

A regény első részében, Marika, ez a kispolgári, szeretetre-vágyó, rokonszenves asszony meséli barátnőjének házassága történetét; a második részben pedig a férfi mondja el Perúból hazatért barátjának életét a gyermekkortól kezdve az első házasságon át addig a pontig, amikor második feleségétől, az egykori cselédétől is elválva kissé keserűen, de tudatosan vállalja a magányt, mely így egyedül sokkal elviselhetőbb, mint a szerelemben. Első felesége mellett nem tudott boldogan élni, mert az asszony szeretetre vágyott és szeretetet akart adni, amit az elzárkózott önző férfi nem tudott nyújtani és elfogadni. Márcsak azért sem, mert házassága menekülés Áldozó Juditnak, a férfi anyjánál szolgáló cselédnek az emlékeitől. De amikor feleségétől elválik és elveszi az egykori cselédlányt, akiből Angliában Huxley-t olvasó nagyúri dáma lett, a magányosság érzése, ahelyett, hogy eltűnnék, fokozódik: a gazdagságba csöppent nő — akiről az első feleség és a férfi elbeszélése után azt hihette az ember, hogoy szereti azt, aki magához emelte — kihasználja és meglopja férjét. Az első házasságban élmélyítette a feléje áradó szeretet, itt pedig megundorodik a nőtől, aki visszaélt szerelmével és hiszékenységgel. S mert végeredményben retteg a magánytól, beletörődik abba a magányba, melyből legalább az állatás hiányzik.

A regény technikája emlékeztet Marcel Boulanger *Rose* című regényére és Gide *L'école des femmes*-jára, melyekben a nő és a férfi ugyanazt az eseményt — *egy házasság történetét* — meséli el, kiki a maga szubjektív megvilágításában. Máraínál annyiban módosul ez a technika, hogy amíg a nő elsősorban a maga házasságának történetét meséli el, a férfi csak intermezzónak érzi első házasságát és azokat a motívumokat világítja meg, amelyekről felesége nem tudhatott: a szülői házban töltött esztendőket, Áldozó Judit megjelenését, a kettőjük között kialakuló furcsa szerelmet,

¹ Az *Igazi*. (Révai.)

mely sokkal erősebb, végzetszerűbb annál, semhogy egy viszony megoldhatná, — majd, csaknem átugorva első házasságának a történetét, ott folytatja, amikor az Angliából visszatért egykori cseléd felhívja telefonon és testi mivoltában is a házaspár közé áll.

Érdekes, elgondolkoztató könyv Márai regénye: egy nyugtalan szellem vallomása a szerelemről, a házasságról, arról a páncélszerű, átlátszó magányról, mely minden embert körülvesz, a polgári életformáról, a szeretetről és az alázatról. A kritika mégis úgy érzi, valami hiányzik ebből a könyvből: valami, amit nem pótolhat a szerző biztos, csaknem hibátlan írásművészete, a részletek lélektani megalapozottsága, a gondolatok gazdag áradása, a drámai feszültség, mely a regény három főhősét körülveszi. Julien Green írja naplójában, hogy valakinek, aki megkérdezte tőle: mi különbözteti meg az igazi író-t a mesterembertől, ezt felelte: „Az igazi író hisz abban, amit leír“. Máraival kapcsolatban azt kell mondani, hogy mindannyiszor, amikor valami élményszerűen tör ki belőle, a hatás is teljes: ezért értékes mű a *Polgár vallomása* vagy a *Zendülők*; de mihelyt kiagyál valamit, amiben természetszerűleg ő maga sem hisz, könyvének minden pontja sebezhető és az egésznek valami *factice*-jellege van. Ezért elhibázott regény a *Válás Budán* vagy a sokak által oly magasra értékelt *Vendégjáték Bolzanóban*. Közbevetőleg: értsük már meg egyszer, hogy az író nem Isten, tehát nem lehet minden alkotása tökéletes, s főleg: elsősorban az írónak ártunk, ha minden újabb könyvét a legjobbnak kiáltjuk ki. Az ember szinte restelli, hogy ilyen banalitást kell leírnia: elsősorban magának az írónak ártunk, ha pályájának pillanatnyi hullámvölgyében született művét istenítjük s ugyanakkor teljes csődbe visszük a kritikát, melyet a kommersz-szellem amúgyis elsovrasztani törekszik.

Az *Igazi* távolról sem tökéletes alkotás. Ha valami nem belső élményből fakad, vagyis az író nem hisz maradéktalanul abban, amit leír, alakjai sohasem élnek önálló életet, bábuk maradnak, melyekkel azt csinál, amit pillanatnyi szeszélye tanácsol. Áldozó Judit alakjára gondolok. A regény első részében úgy jelenik meg, mint aki proletár származása ellenére („proli nő“, mondja róla vallomásában a férfi) fennsőbbrendű lény, olyannyira, hogy a gazdag, igényes és polgári tradíciókban élő huszonnyolc éves fiatal-ember belészeret; de a cseléd is az emberbe lesz szerelmes s nem a számára elérhetetlennek tetsző nagypolgári fényes életbe. Az első feleség elbeszéléséből s főleg a férfi vallomásának első részéből (a találkozás, a karácsonydélutáni beszélgetés) egy kissé valószínűtlen, de nem elképzelhetetlen lény bontakozik ki, aki a *femme fatale* szerepére hivatott a férfi életében. Az olvasó — ez a naív, de következetes lény — azt várja, hogy az Angliából visszatért Áldozó Juditban, aki ott is cselédként élt, ugyanazt a lényt fogja viszontlátani; ehelyett egy tökéletes dáma jelenik meg, aki Huxleyt olvas, úgy eszik, mint egy hercegnő és a legközönségesebb módon meglopja a férfit, aki elvette. Semmi kétség, ez a teljesen megokolatlan és érthetetlen törés nem következik be, ha az író hisz alakjában és engedi, hogy Áldozó Judit az legyen, aki fogamzásának első pillanatában volt.

Ha egy bábú mozog az élő alakok között, akik — mint Márai regényében — elsősorban tőle függenek, az a veszély fenyeget, hogy ők maguk is utánozzák a bábú élettelen rángatózásait és hasonlóak lesznek hozzá. Az *Igazi* első asszonya mégis élő alak marad, mert nem érinti Áldozó Judit váratlan metamorfózisa; és élő alak

marad a férfi is, aki sokkal erősebb, belülről jövő karakter, sem-hogy bárki is változtathatna valamit rajta. Így, végeredményben, a játékos, paradoxonokat szerető Márai alulmaradt abban a bírközásban, melyet a benne élő igazi alkotóval folytatott, de regénye magán viseli a vesztes kezének nyomait is: karcolásokat és kis foltokat. Ha majd sikerül alkotás közben teljesen távoltartani magától azt a lényt, aki szereti a *pointe*-re alapított szellemességeket, a „máraiás“ szavakat, a könnyű megoldásokat, — és előbb-utóbb ennek sikerülnie kell — az eredmény nem a „legjobb regény“ vagy a „*chef-d'oeuvre*“ lesz, hanem egyszerűen, csendesesen a mű, melyet sokan türelmetlenül várnak tőle.

II. MŰVÉSZ ÉS MESTEREMBER

A kritikustól megkívánható érdeklődéssel kezdtem olvasni Passuth László regényét,¹ de az első lendület után megtorpantam és nehezen, küszködve folytattam, állandóan azzal a gondolattal: tegyük félre ezt a regényt, nem érdemes róla írni, akkor sem, ha csak kikláz egy író pályájában s akkor még kevésbbé, ha nem az. Mégis végigolvastam, azzal a titkos reménységgel, hogy talán az utolsó harmad kárpótól az előbbiért, hátha találok egy szép részletet, melynek oázisáért érdemes hosszú sivatagi utat is megtenni. De a regény utolsó harmada sem jobb, a szép részlet is elmaradt, — és mégsem volt kárba vesztett munka ennek a könyvnek az elolvasása.

A *lombard kastély* érdekesen kezdődik: egy fiatal magyar tudós, aki Leonardo da Vinci iskoláját tanulmányozza Milánóban, megismerkedik egy titokzatos szélhámossal, akinek kastélyában a reneszánsz egy alig ismert festőjének hét gyönyörű képére bukkan. Érdy Lórántnak szánták a feladatot, hogy igazolja ezeknek a képeknek a valóságát, a fiatal tudósban azonban csakhamar kételemek támadnak. Ez az első száz oldal cselekménye. A továbbikában tanúi vagyunk honfitársunk tragikus küszködéseinek: az egyetemi katedrára törő tudós azt súgja neki, fordítson hátat a kastélynak és a képeknek; a benne élő férfit azonban megszedítette a szélhámos feleségnek, Carlának egyénisége, lelki magánya és szépsége, és nem törődve aggályaival és „chimaeráival“, mindenben teljesíti a szélhámos parancsait. A regény végén megjelenik Érdy Lóránt öreg professzora és mestere, aki — bár nem szakembere a *lombard iskolának*, az első pillanatban észreveszi azt, amit a fiatal tudós nem akar észrevenni heteken át, és egy drámai jelenetben megvádolja tanítványát, hogy elárulta a tudományt és az eszményt helyett a hírnév és a pénz szolgája lett. A fiatal embert megrendíti a nem egészen alaptalan vád, faképnél hagyja a szélhámost — akinek már amúgy sincs szüksége reá — és egy rokonszenves angol lánnyal hazautazik, *via Venecia*.

A túlságosan hangsúlyozott és megoldásában elnyújtott lelkiismereti problémától eltekintve nem érdektelen téma, de ahhoz, hogy a jelennek és a multnak az egymásbaolvasásából értékes alkotás jöjjön létre, íróra lett volna szükség. Íróra, aki életre tudja kelteni a reneszánsz csodálatos korát s ugyanakkor élő alakokat

¹ *A lombard kastély. (Athenaeum.)*

is tud formálni. Passuth csak ügyes utánzó: eltanulta a regény külső technikáját, kultúrált fő, van történelmi érzéke, művészet-történeti ismeretei meghatóak, de hiányzik belőle az, aki a holt anyagot élővé tudja varázsolni: az alkotó művész. S a legnagyobb baj az, hogy ezt nem lehet megtanulni.

III. TIZFILLÉRES REGÉNY SÜLYOS ÁRDRÁGITASSAL

Nagypál István első regénye¹ fantasztikus történet, az a műfaj, melynek irodalmi művelője nálunk még nem nagyon akadt, akár mert a magyar lélek a reális témákat kedveli, akár mert íróink lenézik ezt a fantasztikumot, mint témaanyagot. Külföldön a mult században olyan művelői akadtak, mint E. T. A. Hofman, Balzac (*Séraphita*), Edgar Poë; a modernek közül pedig Wells és Maurois is (*A gondolatolvasó gép*). Ezért örömmel kell üdvözölni minden olyan próbálkozást, mely az irodalom síkjában próbálja megcsinálni azt, amivel a tízfilléres regények „írói” régóta próbálkoznak.

Egy titokzatos égitest olyan gázzal árasztja el Budapestet, hogy milliónyi lakosából csak néhányan maradnak ébren, a többiek tetszhalálszerű álomba merülnek. Ennek a néhány embernek egy heti történetét meséli el a szerző: a szürke bankhivatalnokét, a csillagásztét, akinek lefojtott állati lényé gátlástalanul előtör, az egyszerű gyári elömmunkásét, aki az önfeláldozás és a rend hőse lesz, a betörőét, akiről kiderül, hogy végeredményben hűséges cimborá, a vérszomjas politikusét, aki felhasználja a váratlanul jött alkalmat és megöli békésen alvó ellenfeleit. A végén vihar támad, elsodorja a gázfelhőt s néhány órai anarchia után helyreáll a régi rend.

Az író abban tévedett, hogy mindenáron mélyebb szimbólumokat igyekezett belevinni regényébe, ami helytelen (mert a műfaj irreális jellegét megzavarja) és teljesen felesleges erőlködés. Sokkal helyesebb lett volna valóban irodalmi eszközökkel megírni ezt a történetet, mert amit produkál stílusban, kompozícióban, cselekményben, alig emelkedik a tízfilléres füzetkének szintjére fölé.

Just Béla

¹ *Budapest nem felel (Franklin)*,

A SZENTISTVÁNI ÁLLAMESZMÉNEK KORSZERŰ
ÉRTELMEZÉSÉN MUNKÁLKODIK

AZ ORSZÁG ÚTJA

ÁLLAM- ÉS NEMZETPOLITIKAI HAVI FOLYÓIRAT

Szerkesztik: BARANKOVICS ISTVÁN
ÉS DESSEWFFY GYULA GRÓF

Előfizetési ára egy évre 8 P, félévre 4 P, egyes szám ára 80 f.

Szerkesztőség és kiadóhiva-
tal: Budapest, VI., Aradi-
utca 8. - Telefon: 12-07-26

I I VÉGH GYÖRGY

I Iavas éjszakák

VERSEK

VIGILIA - KIADÁS
ÁRA 4.— PENGŐ. MEGRENDEL-
HETŐ A KIADÓHIVATALBAN

A Vigilia köszönettel nyugtázza a székely gyermekek neveltetésére beérkezett újabb adományokat: Nyisztor Zoltán 10 P, Kállay Miklós 10 P, Horváth Béla 10 P, Tüz Tamás 20 P, a battonyai fiú polgári Szent Imre Szivtestőrgárdája 10 P, Rónay György 6 P, Ijjas Antal 6 P, Iványi Sándor 10 P, László János plébános, Nyúl 5 P, Balla Borisz 6 P, Zoltán Vilmos 5 P, Just Béla 6 P, Dénes Tibor 6 P, Possonyi László 6 P, Végh György 5 P.

1821 1897

Kneipp, a józan életnek, az észszerű és egészséges táplálkozásnak egyik nagy előharcosa volt. Ő adta nekünk a kiváló és egészséges népkávét, a Kneippmalaktávt-t. Minden egyes csomag iránta való nagyrabecsülésből, az ő képmását és aláírását viseli.

Egy bizonyos cigarettafajta sikere gyakran megmagyarázhatatlan dolgoktól függ. Száz és százmillió számára gyártják a jobbnál-jobb, a zamatosnál-zamatosabb füstöltnivalókat. Egyfajta aztán „kiugrik”. Egykettőre olyan népszerű lesz — mint mondjuk — a Memphis. A következő lépés: mindent elkövetni, hogy a közönség még jobban összeszokjon az újfajta cigarettával. A Memphis remek új ruhát kapott. Új és nagyon csinos dobozkat 25- vagy 50 cigarettára számára. Ezzel is természetesen a fogyasztók kényelmét akarják szolgálni. Csak könnyebb egy ügyes kis dobozból rágyújtani, mint a divatjamult régi „stanioliból!”... Nikotex minőségben is kapható!